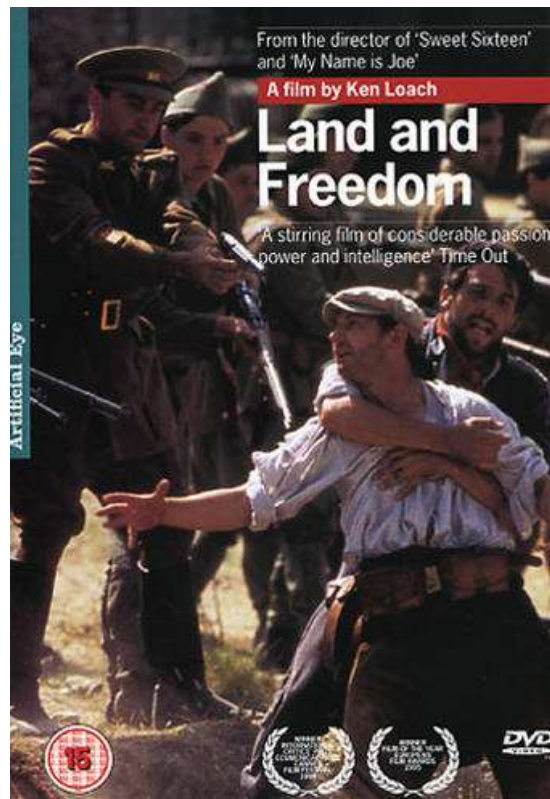

Land och frihet

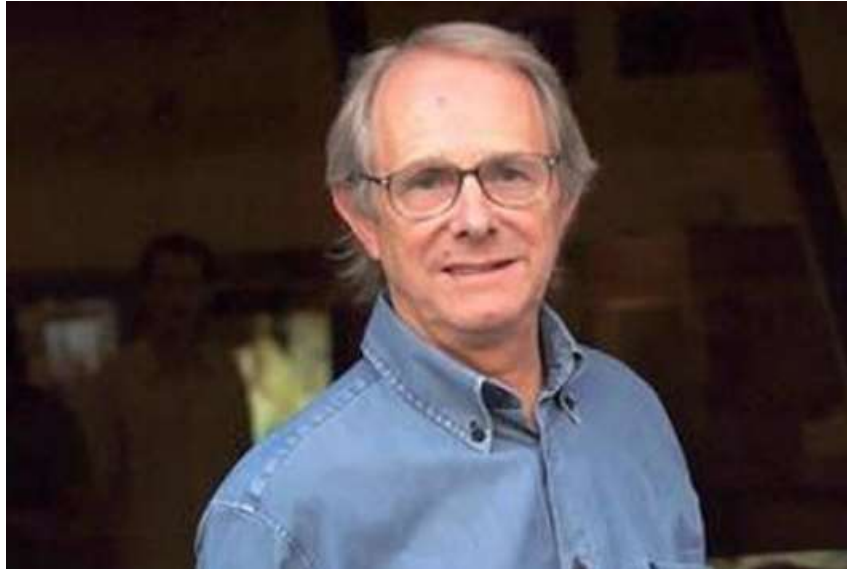
Recensioner och debatt

Ken Loach (regi): *Land and Freedom*, Artificial Eye, 1995

Innehåll

Förord	1
Offensiv	2
Land, frihet och revolution	2
Norrskensflamman	3
Stalinismens svek mot Spanien	3
Ken Loach romantiserar det spanska inbördeskriget	5
En förbryllande historieskrivning	6
Franco försvarade feodalismen	9
A betyder A och inte B	11
Proletären	11
Introduktion.....	11
Loach mot Carrillo – om spanska inbördeskriget	14
4½ röda stjärnor av 5.....	15
Land och frihet – antikommunistisk propagandafilm	16
Om Ken Loachs film Land och frihet.....	17
Vad hände egentligen i Spanien?	19
Internationalen	21
Revolutionen som Stalin högg i ryggen.....	21
Lögnens renässans – Stalinismens spöke går igen	23
Folket i Bild / Kulturfront	34
Land, frihet och värphöns	34
Brev till FIB/Kulturfront	37

Ken Loach

Förord

Filmen *Land och frihet*, som regisserades av Ken Loach, är en bra och viktig film. Filmen beskriver det spanska inbördeskriget ur en anti-stalinistisk synvinkel, vilket naturligtvis inte är okontroversiellt. Många (dock inte alla) kommunister som kämpade på den spanska republikens sida i inbördeskriget reagerar ofta med ryggmärgen när den stalinistiska politiken i Spanien kritiserar, eftersom det uppfattas som en kritik mot dem själva (vilket de egentligen inte borde göra). Det finns nog ingen annan fråga som rör upp lika heta känslor. Det är därför inte så underligt att många som fortfarande på ett eller annat sätt har anknytningar till den stalinistiska traditionen reagerat mot filmen. En del av de recensioner, artiklar och debattinlägg som vi här samlat är representativa exempel på detta.¹

De tidningar som vi hämtat texterna från är *Offensiv*, *Norrskensflamman*, *Proletären*, *Internationalen* och *FIB/Kulturfront*.

Vid en läsning av de filmkritiska inläggen så upptäcker den uppmärksamme läsaren snart att kritikerna framför en mängd motstridiga uppgifter och argument. Enligt min uppfattning så visar detta att skribenterna skyggar för historiska fakta och saknar en klar uppfattning om vad det spanska inbördeskriget gällde och vad den sovjetiska politiken gick ut på. För dessa skribenter är det viktiga inte att reda ut vad som verkligen skedde, utan att med alla medel försvara den stalinistiska politiken i Spanien mot ”trotskistiska” argument. Detta påpekas också i flera motinlägg (särskilt de av Per-Olof Mattson).

Den första *Proletären*-artikeln nedan – ”Loach mot Carrillo” – hänvisar till ett ”praktgräl” som i Spanien fördes om filmen mellan f d kommunistledaren Carrillo och filmregissören Ken Loach. De av *Proletären* refererade artiklarna, tillsammans med andra recensioner och inlägg från debatten i Spanien, finns nu (september 2015) i svensk översättning på marxistarkivet, se [Filmen Land och frihet – Recensioner och debatt i spansk press](#).

Martin Fahlgren (juni 2007, reviderat 16 september 2015)

¹ Se även Lars Gogmans intressanta reflexioner kring filmen i [Hyckleri och rättfärdighet](#), som inte ingår i denna artikelsamling (den är hämtad från tidskriften *Arbetshistoria*) – Tillägg i mars 2009.

Offensiv

Offensiv nr 249 (21/11 1995)

Land, frihet och revolution

Land och frihet av regissören Ken Loach är en fantastisk film. Den handlar om det spanska inbördeskriget, en händelse som inspirerade en generation att åka över hela Europa eller till och med världen för att bekämpa fascismen och skapa en bättre värld, att genomföra den socialistiska revolutionen.

Det är en öppet politisk film, man hade inte förväntat något annat från Loach. Men det är en politisk film med särdrag. Den levandegör och illustrerar grafiskt och enkelt vad som kunnat framstå som ett irrelevant politiskt argument.

Den handlar inte om fascismens fasor och varför den måste bekämpas. Istället riktar den in sig på den roll det stalinistiska kommunistpartiet spelade i att strypa revolutionen, förråda drömmarna hos de revolutionära kämparna och därigenom tillåta Franco och fascisterna att segra.

Filmen för till en bred publik ut det trotskisterna förklarade, att den spanska revolutionen led nederlag på grund av förräderierna från det kommunistiska partiets ledarskap. Även om filmen inte pekar ut misstagen från POUM eller anarkisterna, som bägge misslyckades med att ge en klar ledning och hjälpte till att förvirra massorna, lär oss filmen en viktig lärdom, att fascismen inte kan besegras genom att försvara kapitalismen.

Under filmens gång avslöjas stalinisterna. Först vägrar filmens hjälte acceptera det, inkapabel att förstå hur det kunde vara sant. Men när han ser mer och mer, upplösandet av milisen och dess underordnande under den stående armen, upphörandet av val av officerare, återkomsten av den gamla polisen, förtrycket av anarkister och POUM-anhängare, speciellt i maj 1937-händelserna i Barcelona, inte under fascisternas styre, utan kommunisternas, river han sönder sitt kommunistparti-medlemskort.

Huvudrollsinnehavaren Ian Hart, som den arbetslösa David Carr, är enastående. Det är också Rosana Pastor, som Blanca, den revolutionära miliskämpe i vilken han blir förälskad. Strids-scenerna och folksamlingsscenerna är verkligen trovärdiga, men bäst av allt är skådespelarnas naturlighet som får en att tänka att det var så här det gick till.

Till sist, vad vi har sett är den socialistiska revolutionens möjlighet att motivera vanliga människor med sin vision av ett nytt samhälle och att den visionen förråddes av stalinisterna. Man kan bli desillusionerad. Som en i milisen uttrycker det: "Vi har kämpat för ingenting".

Men Loach tillåter inte pessimism att bli ett av budskapen. Hjälten skriver hem: "Jag ångrar ingenting. Vår dag kommer."

Filmen slutar med att Kim, Davids barnbarn, tömmer jord i hans grav och lyfter den röda sjalen i luften i en knuten näves-hälsning.

Filmen inspirerade mig, gjorde mig arg, gjorde mig ledsen och fick mig att gråta. Den fick mig att vilja knyta näven och sjunga revolutionära sånger med arbetarna på duken. Hela världen skulle se denna film.

Nick Wrack

Norrskensflamman

Norrskensflamman nr 4-96

Stalinismens svek mot Spanien

Den framstående och för sitt sociala patos kände brittiske filmaren Ken Loachs senaste verk *Land & Frihet*, som nu visas på svenska biografer, har allmänt fått mycket god kritik – välförtjänt.

Filmens handling är förlagd till spanska inbördeskriget och kan ses som något av en parallell till George Orwells självbiografiska *Hyllning till Katalonien*. I båda fallen skildras POUM-milisen konflikt med de borgerliga krafterna inom folkfrontsregeringen och dess uppbackare: Stalins Sovjetunionen och det spanska kommunistpartiets ledning.

POUM betraktade sig som en kommunistisk och leninistisk organisation, kritisk mot Stalin. Konflikten mellan POUM och kommunistpartiet hade alltså sin bakgrund i 20- och 30-talets motsättningar inom Komintern och det sovjetiska kommunistpartiet.

Samtidigt med det spanska inbördeskriget pågick ju dessutom i Sovjetunionen 1936-38 de stora utrensningarna och massavrättningarna av större delen av det sovjetiska partiets gamla ledarkader och partimedlemmar på alla nivåer.

Enligt den sovjetiske historikern Roy Medvedev var denna periods innebörd för Sovjetunionen omvälvande och avgörande; en byråkratins antikommunistiska kontrarevolution.

Klasskamp

Många medlemmar i de Kominteranslutna utländska partierna – som råkade befinna sig i Sovjetunionen under dessa och de följande åren av terroristiska likvideringar – mötte även de döden i läger och fängelsehålor. Inte minst gällde detta landsflyktiga från det av Hitler krossade tyska kommunistpartiet och vilket här kan vara särskilt värt att uppmärksamma, till återvändande kominternfunktionärer från inbördeskrigets Spanien.

Budskapet i *Land & Frihet* är att POUM, tillsammans med det anarkosyndikalistiska CNT-FAI, den socialistiska fackföreningsrörelsen UGT och socialistpartiets starka vänsterflygel, var de revolutionära arbetarnas och de fattiga böndernas organisationer och att Francos fascistiska uppror var en borgerlig kontrarevolution med målet att krossa den revolutionära rörelsen och säkra kapitalismens och godsägarväldets fortbestånd i Spanien.

Det handlade alltså om klasskamp och arbetarnas kamp hade redan under 30-talets första hälft av den spanska överheten besvarats med ursinnig brutalitet och omfattande massakrer.

”Klass mot klass” var under denna period också Kominterns och det spanska kommunistpartiets främsta paroll. Vid sidan av partiets (1931 hade det cirka 800 medlemmar) uppmaning till den spanska arbetarklassen att upprätta ett ”Sovjetspanien”.

1936 var linjen dock en annan. Detta hade att göra med att Stalin efter Hitlers maktövertagande i Tyskland eftersträvade samarbete med England och Frankrike.

Sovjet och Mexiko

Den nya linjen, folkfrontspolitiken, formulerades av Kominterns kongress 1935. (Den skulle förvisso följdriktigt komma att för Kominterns medlemspartier ånyo vridas 180 grader i samband med upprättandet av den så kallade Ribbentrop-pakten mellan Stalin och Hitler 1939.)

Sovjetunionen var förutom Mexiko den enda stat som under inbördeskriget överhuvudtaget gav något påtagligt stöd till den spanska folkfrontsregering sin vunnit valet 1936.

Stalin vill inte se den internationella fascismen stärkas genom en total seger för Franco-sidan, men han ville heller inte stöta sig med borgerligheten i de stater som han eftersträvade ett närmande till.

Bland Englands ledande konservativa saknades inte sympatier för Hitler, medan det däremot, liksom inom den franska borgerligheten naturligtvis fanns en stark avsky inför tanken på en segerrik arbetarrevolution i Spanien.

Stalins linje i inbördeskriget blev därför att med alla medel försöka kväva den proletärt socialistiska rörelsen och istället ge sitt stöd till de borgerliga och högersocialdemokratiska politiker som fortfarande fanns på den republikanska sidan efter Francos och generalernas uppror.

Stalin, Komintern och det spanska kommunistpartiets ledning valde därför att inte verka för en enad och effektiv front på arbetarmaktens grund. Detta trots att arbetarklassen av egen kraft 1936 faktiskt svepte undan de fascistiska kuppmaakarna från så gott som hela det spanska fastlandet. Istället blev Stalins linje att rulla tillbaka revolutionen, de av lantarbetarna kollektiviserade jordbruken och arbetarkontrollen inom industri och förvaltning.

Endast under försvaret av Madrid de sista månaderna 1936 stödde kommunistpartiet en kamp med proletärt revolutionära metoder och det fascistiska angreppet slogs då också tillbaka. Men detta var undantaget, dikterat av militär-politisk nödvändighet, och i fortsättningen blev i stället den konsekventa linjen att den borgerliga staten, 1936 kraftlös och slagen, skulle restaureras till varje pris, inbegripet att de vapen som arbetarna erövat när de krossade kuppmaakarnas resning skulle tas ifrån dem.

Sommaren 1937 hade de borgerliga krafterna – genom Kominterns avgörande uppbackning – återtagit sina positioner.

Därmed, menar Loach, kvävdes också motståndskraften på den republikanska sidan i inbördeskriget och initiativet låg nu händerna på de krafter som redan från början varit inställda på en kompromiss med Franco.

Besviken kommunist

Om denna historieskrivning kan sägas att den delas inte bara av Orwell, utan också till exempel Fernando Claudín, författare till ett digert verk om den internationella kommunistiska rörelsens historia.

Claudín var under inbördeskriget ordförande i det Stalin-trogna spanska kommunistpartiets ungdomsförbund i Madrid och levde sedan i exil i Sovjetunionen innan han pga sin kritik 1965 uteslöts ur partiet. Förhållanden som ju också skänker hans ståndpunkt självkritikens prägel.

I filmen *Land och frihet* får vi följa en ung arbetslös engelsman som söker sig till Spanien för att som frivillig delta i kriget mot fascismen.

Han är medlem i det brittiska kommunistpartiet, men hamnar av en slump i POUM:s milis. Entusiasmen och den revolutionära optimismen skildras, liksom frustrationen inför bristande vapenförsörjning och samarbetsvilja från den av kommunistpartiet dominerade arméns sida.

Slutligen den bottenlösa förtvivlan då republikens reguljära styrkor angriper, avväpnar, i många fall fängslar och – genom den stalinistiska säkerhetspolitikens försorg – torterar och avrättar arbetarorganisationernas företrädare.

Kamraterna i milisstyrkan beskrivs i filmen med värme och i all sin mänsklighet. Deras heroism är förankrad i det jordnära vardagliga och okonstlat uppriktiga.

Stoppa fascismen

Det handlar om arbetarungdom som beslutat sig för att deras gemensamma uppgift och plikt är att stoppa det fascistiska anslaget och att samtidigt lägga grunden till ett samhälle utan överklass och förtryckare.

Det handlar om framtidstro framsprungen ur dyrköpt erfarenhet av det spanska klassamhällets villkor. Det handlar om revolution.

Liksom de vilka kämpade mot Franco i till exempel den av "taktiskt diplomatiska" skäl 1938 upplösta Internationella Brigaden, som till stor del bestod av kommunistpartimedlemmar, är milisernas kvinnor och män värda att hedras.

Att försöka berätta sanningen är det minsta vi kan göra; det tror jag har varit Ken Loachs mening med sin film. Men han har säkert också velat påminna om det problem som ständigt och överallt är arbetarrörelsens ledningars tendens till byråkratisering, konservatism och knäfall inför det omgivande rådande kapitalistiska och borgerliga samhällssystemet; det "realpolitiska" schackrandet som sist och slutligen är ett uttryck för byråkratins egenintresse. I Ken Loachs film handlar det om stalinismen.

Tomas Widén

Norrskensflamman nr 5-96

I förra numret gjorde Tomas Widén i sin recension av Ken Loach film "Land och frihet" en kortfattad analys av det spanska inbördeskriget. Inger Stark polemiserar mot hans uppfattningar och menar att ingen tjänar på en romantisering av ett skoningslöst klasskrig. Tomas Widén besvarar kritiken i nästa nummer.

Ken Loach romantiserar det spanska inbördeskriget

Land och Frihet är en mycket bra film. Samtidigt är den mycket förförisk. Jag skulle ha föredragit en film som förmått spegla hela den komplicerade verkligheten. Land och frihet gör inte det; för att förstå filmen måste man ha ingående kunskaper om hela den tragiska förhistorien som ledde fram till det spanska inbördeskriget. Både filmen och recensionen är en romantisering av ett skoningslöst klasskrig.

Stalin svek Spanien, därom råder inget tvivel Han hade fullt sjå att freda sitt jättelika rike och hitta en hållbar strategi inför det världskrig som komma skulle.

Han skickade vapen till Spanien, omoderna och ofta värdelösa – samtidigt tvådde han sina händer. Det viktigaste målet för Stalin var en pakt med Storbritannien och Frankrike mot Hitlers Tyskland. Denna pakt misslyckades och av två onda ting valde Stalin det för Sovjetunionen minst förödande – paktens med Hitler I denna maktkamp lämnades Spaniens folk att förblöda. Men det var inte bara Stalin som svek och det var inte hans svek som avgjorde kriget. Hela världen – utom Mexiko – deltog i detta svek. Den helt avgörande orsaken till nederlaget var att fienden, som inte bara bestod av den spanska militärmakten, var för stark.

Noninterventionspakten, tror jag, var det mest förödande för Spanien. Samtliga länder i Europa och USA deklarerade att man skulle hålla sig neutrala i den spanska konflikten. Ingen sida skulle få stöd. Samtidigt gick tyska och italienska trupper helt öppet in och stödde Franco. Om detta sägs inte ett ord i filmen.

Tomas Widén menar att filmens budskap är att POUM tillsammans det anarkosyndikalistiska CNT-FAI, den socialistiska fackföreningsrörelsen UGT, samt den starka vänsterflygeln av socialistpartiet PSOE var de revolutionära arbetarnas och böndernas organisationer, samt att

Francos uppror var en borgerlig kontrarevolution med målet att säkra de gamla makthavarnas makt. Det är möjligt att detta är filmens budskap. Helt klart är att ovanstående sammanfattning är Tomas W:s sammanfattande analys av det spanska inbördeskriget. En sorgligt dålig analys!

Liberaler och några övriga borgerliga partier försökte sig på en borgerlig revolution lik den franska – och PSOE försökte sig på en urvattnad socialistisk. Men detta var före inbördeskriget. POUM var en rörelse som före kriget var ganska betydelselös – liksom kommunisterna – varför de plötsligt får betydelse under inbördeskriget är mycket svårt att förstå: Någon stark vänsterflygel fanns inte och UGT var ungefär lika upphetsande som LO. CNT/FAI är den anarkistiska rörelsen vilken inte var enhetlig. Det är mycket stor skillnad mellan katalansk och andalusisk anarkism. I filmen skildras enbart den katalanska vilket är en mycket liten del.

Så till de direkta felaktigheterna! Arbetarklassen svepte tyvärr aldrig undan några fascistiska kuppmaakare. Det enligt myten anarkistiska Andalusien föll på bara några dagar. Undantag finns. Malaga gjorde betydande motstånd, vilket än idag syns tydligt i den nödortfittigt uppbyggda staden. Att inte arbetarklassen förmådde göra motstånd kan vi inte lasta Stalin för.

Inte heller kan vi lasta den spanska lantarbetarklassen för det. Motståndet var för starkt. Ett extremt fattigt obeväpnat lantarbetarproletariat kan inte rimligtvis klara en välbeväpnad, drillad armé, drillad av Franco. Till sin hjälp hade sagde man Hitler och Mussolinis arméer. Den modell som POUM och filmen förordar är fullständigt ansvarslös. Man vinner inga krig på att skicka ut dåligt utrustade, okunniga och vettskrämde bondgrabbar till att slaktas av en yrkesarmé. Den lagligt valda regeringen som bestod av liberaler, socialister, kommunister och något som diffust kan beskrivas som center var helt eniga om att det överordnade målet var att vinna kriget. Även de anarkistiska organisationerna CNT-FAI var överens om detta. Eventuella revolutioner fick komma senare. Enighet krävdes för att klara av en egentligen övermäktig fiende.

Ingen gynnas av en romantisering av ett skoningslöst klasskrig. Ett krig kan inte vinnas utan disciplin och organisering, det är den grymma verkligheten. En social revolution hade naturligtvis varit vad vi alla önskar men den kom inte under republiken och den var inte möjlig mitt under brinnande inbördeskrig. Anarkisterna CNT-FAI deltog aldrig tillsammans med övriga progressiva krafter före inbördeskriget. Man samlade sig och valde samarbete inför valet i februari 1936. Men då var det av allt att döma redan för sent. Den 18 juli gjorde militären uppror och det nära tre år långa inbördeskriget inleddes.

Sanningen är att ledarna för CNT-FAI grymt svek lantarbetarna som trodde att anarkismen innebar vägen till den frihetliga kommunismen där jorden är gemensam, där ingen statsmakt finns och alla är systrar och bröder.

Inger Stark

Norrskensflamman nr 6-96

En förbryllande historieskrivning

I förra numret riktar Inger Stark kritik mot Ken Loachs film *Land och frihet*, som speglar den politiska händelseutvecklingen i Katalonien och Aragonien under spanska inbördeskrigets första år. Även min recension och bakgrundsteckning av det historiska sammanhang, som filmens handling är inplacerat i, kritiserar. ”Både filmen och recensionen är en romantisering av ett skoningslöst klasskrig”, skriver hon.

Jag är helt överens om att det spanska inbördeskriget var ett klasskrig. Skoningslöst och i sitt

förlopp djupt tragiskt. Det är i frågan om det politiska förloppet och den politiskt historiska bakgrunden som IS opponerar sig. Jag måste erkänna att läsningen av hennes inlägg konfundrat mig. Många av hennes tvärsäkra påståenden och svepande resonemang är förbryllande.

Hårda klasstrider

Till att börja med anför hon mitt påstående att Francos militära och fascistiska uppror var en kontrarevolutionär rörelse som syftade till att krossa arbetarrörelsen och säkra den spanska kapitalismens och godsägarväldets fortbestånd. ”En sorgligt dålig analys”, är IS kommentar.

Det kan tyckas märkligt eftersom IS själv på flera ställen i texten understryker att det ”handlade om ett skoningslöst klasskrig”. Så i vad består det ”sorgligt dåliga”?

Jag tror att det IS främst reagerat mot är min framförda uppfattning att den spanska arbetarrörelse som Franco föresatt sig att förintna var en stark och militant arbetarrörelse. För om man ska ta henne på orden så var den spanska arbetarrörelsen 1936 tvärtom i ett så eländigt skick, tandlöst reformistiskt och inkompetent, att man osökt frågar sig varför Franco kom på idén att ägna ett krig åt att utplåna den.

Men fakta är trots allt att åren 1934-36 skakades Spanien av bland de hårdaste klasstrider som Europa upplevt under detta sekel. Generalstrejker utkämpades och i Asturien genomförde gruvarbetarna ett regelrätt uppror. Det var hösten 1934 som Francisco Franco blev ”Slaktaren från Asturien” i var spansk arbetares mun. Tusentals arbetare massakrerades och i landet som helhet kastades mellan 50 och 80000 arbetare och arbetarledare i fängelse.

Löftet om frigivning av de fängslade var arbetarklassens, också anarkisternas, främsta motiv för röststödet till folkfronten i valet den 16 februari 1936.

Folkfronten segrade. Regeringen Azaña kom uteslutande att bestå av borgerliga ministrar. Detta trots att det i folkfronten ingående socialistpartiet i detta val blev landets största parti.

Stark vänster...

Arbetarklassen inledde omedelbart en väldig offensiv i form av strejker och jordockupationer. Klasskampen skärptes dag för dag. Socialistpartiets majoritet stod nu långt till vänster.

Dess ledare Largo Caballero med bakgrund som ordförande för den socialistiska fackföreningsrörelsen, men också som politisk gisslan i den borgerliga regeringsapparaten 1931-33, hade själv radikaliserats tillsammans med arbetarbasen och gick nu bland sina sympatisörer under benämningen ”Spaniens Lenin”. I vänsterns program fanns proletariatets diktatur inskrivet och ett regeringsdeltagande utan avgörande makt, en uppknytning som 1931, tolererades inte av vänsterns medlemmar. ”Caballerismens” bas var de socialistiska arbetarna i fackföreningsrörelsen.

Gentemot partihögerns fraktioner, under ledning av affärsmannen Indalecio Prieto och professorn Julián Besteiros, var sprickan total. Endast genom partihögerns kuppertade manövrer i maj 1936, vilka ledde till att en planerad partikongress blev uppskjuten, hindrades vänstern från att ta över partiets apparat. Det var sedan inbördeskrigets utbrott som hindrade en formell klyvning. I praktiken och politiskt var den ett faktum 1936.

På grund av arbetarmassornas tryck skulle premiärministerposten så småningom, den 4 september, sju veckor efter krigsutbrottet, komma att övertas av Largo Caballero. Ett drygt halvår senare, i maj 1937, skulle han och arbetarvänstern komma att tvingas bort från regeringen genom de borgerligas, hög-socialdemokraternas och kommunistpartiets manövrer. Politiska manövrer knutna till attackerna mot arbetarorganisationerna i Katalonien.

IS påstående att det inte fanns någon stark vänsterflygel inom socialistpartiet 1936 är minst sagt förbryllande. Hon tillägger sedan om den socialistiska fackföreningsrörelsen UGT (1,5

miljoner medlemmar 1936) att ”den var ungefär lika upphetsande som LO”. Jag anar att IS med detta menar att UGT var en organisation utan vana vid hårda konfrontationer, konservativ och med dålig mobiliseringsvilja. Har jag rätt i detta är hennes karaktäristisk omöjlig att instämma i. I fråga om den socialistiska vänstern och fackföreningsrörelsen är min uppfattning bara den gängse. IS:s däremot är förmodligen unik.

Republiken räddad

I det katalanska Barcelona var UGT jämförelsevis svagt. Där dominerade den anarkosyndikalistiska fackföreningsrörelsen CNT (med totalt miljonen medlemmar) i det närmaste totalt.

Om anarkosyndikalismen väljer IS att berätta för oss att den var annorlunda i Andalusien jämfört med i Katalonien. Och att den i Katalonien bara var ”en liten del”. Vad hon däremot inte nämner är att CNT i Katalonien faktiskt hade ett enormt stöd. I hennes text framgår bara att CNT och den spanska anarkismen i stort sett inte var något att ha.

Hon avfärdar faktiskt raskt hela den spanska arbetarrörelsen som allmänt kraftlös och inkompetent. Därefter sätter IS in huvudstöten: ”Nu till de direkta felaktigheterna! Arbetarklassen svepte tyvärr aldrig undan några fascistiska kuppmakare.”

Jag beklagar uppriktigt min slarviga formulering. För det första kan den tolkas som att jag menar att fascisternas styrkor sveptes undan i det frontkrig som snabbt var ett faktum, och så var ju inte fallet. För det andra är den missvisande då ju det område, västra Spanien, som Franco-sidan snabbt lyckades etablera kontroll över, var betydande. En korrekt formulering skulle vara: I ett område omfattande två tredjedelar av landets befolkning slogs kuppförsoket omedelbart ned. I krossandet av kuppmakarnas bastioner var arbetarklassens beslutsamma aktioner helt avgörande.

Men arbetarklassens roll förnekas av IS. Hon ser den inte!

Beväpnade med vad de kunde komma över, pistoler, dynamit, jaktgevär och vapen som utdelats på lokalt initiativ, och medan Azañas borgerliga regering förhandlade med kupp- makarna och vägrade dela ut vapen, angrep de spanska arbetarna kupp- makarnas garnisoner och fascisternas fästen. Den 19 juli, två dagar efter kuppens inledning, gick de organiserade arbetarna till attack. Republiken räddades från omedelbar kollaps.

Arbetarkontroll

Arbetarna, nu beväpnade, bildade kommittéer och organiserade kontroll över polisväsendet och industrierna. I Katalonien uppställde CNT-FAI och POUM milisförband och marscherade västerut mot Aragonien, det enda exemplet under hela inbördeskriget på hur den fascistiska sidan tvingades till varaktig territoriell reträtt. Från Aragonien begav sig den legendariske anarkisten Durruti med sin milis till det av Francostyrkorna hårt ansatta Madrid, vilket tillsammans med insatserna av några av de Internationella brigaderna och huvudstadens arbetarorganisationer blev avgörande för försvaret av huvudstaden.

Ja, jag vet inte säkert varför IS uppenbarligen anser att arbetarklassens aktioner i juli saknade betydelse. Men de stämmer förstås inte med hennes allmänna bild av den spanska arbetarrörelsens tillstånd och förmåga.

IS anklagar CNT och POUM för att de ”grymt svek” arbetarna när de enligt henna skickade ut ”dåligt utrustade, okunniga och vettskrämda bondgrabbar till att slaktas av en yrkesarmé”.

Bortsett från att de faktiskt återtog Aragonien går som bekant det stalinistiska förtalet av miliserna ut på att de inte slogs därför att de hade ett ”gentlemens agreement” med fascisterna, att de spelade fotboll med fienden i stället för att gå framåt, att de var Francos och Gestapos agenter och så vidare.

Produktion av förtal var vid denna tid en industri i Sovjetunionen och förtalet av Kataloniens arbetarmiliser kan vi än idag höra ekon av. IS vinklar sin svepande anklagelse lite annorlunda, men måltavlan är densamma. Dock vill jag understryka att jag inte tror att IS vill rättfärdiga den stalinistiska säkerhetstjänstens mord på arbetarledarna.

I sex månader trummade CNT och POUM ut sitt krav på vapenförstärkningar till fronten i Aragonien. Men inga vapen kom. Det anarkistiska ungdomsförbundet i Katalonien konstaterade i ett manifest på våren 1937 att ”vapen förvägras fronten i Aragonien därför att den är revolutionär. Det påtvingade stillaståendet kommer sedan att utnyttjas i smutskastningsyfte”.

Arbetarna angrips

Så var det och så blev det. Redan den 17 december 1936 stod följande rader att läsa i *Pravda*:

”Vad gäller Katalonien har utrensningen av trotskister (Stalins kodord för POUM) och anarkosyndikalister påbörjats. Den kommer att genomföras med samma energi som den har genomförts i Sovjetunionen.”

Detta var förstås en krigsförklaring mot den katalanska arbetarrörelsen. Falskspeleriet, tortyren och avrättandet gick på export.

Om detta har IS inte ett ord att säga. När mitt under brinnande krig arbetarna avväpnades, arbetarpolisen upplöstes, arbetarkontrollen upphävdes, jordbrukskollektiven angreps, arbetarledare mördades och den vänstersocialistiske regeringschefen och arbetarnas genuina representanter stöttes ut från regeringen: inför denna kontrarevolution som tydligen inte kunde ”komma senare”, är IS:s kommentar att ”eventuella revolutioner fick komma senare” därför att det ”krävdes enhet”. En kommentar som i mitt tycke präglas av ett mått av aningslöshet.

Tomas Widén

Norrskensflamman nr 7-96

Debatten mellan Tomas Widén och Inger Stark om det spanska inbördeskrigets bakgrund och förlopp avslutas i detta nummer med ett inlägg av Inger Stark, samt Tomas Widéns slutord.

Franco försvarade feodalismen

För att uttrycka mig milt, så tar TW till storsläggan när han svarar på mitt inlägg angående filmen *Land och frihet*. Svaret är långt och vredgat; tonen blir bitvis mycket insinuant.

Det tydligaste övertrampet är när TW skriver: ”Dock vill jag understryka att jag inte tror att IS vill rättfärdiga den stalinistiska säkerhetstjänstens mord på arbetarledare.”

En sådan debatteknik betackar jag mig för. TW och jag ser på det spanska inbördeskriget ur olika perspektiv och vi har inte samma syn på det politiska förloppet, detta är helt klart. Men att vi har olika syn ger definitivt inte TW rätt att ens snudda vid tanken att jag skulle rättfärdiga mord på arbetare.

TW anser att jag kommer med tvärsäkra påståenden och svepande resonemang. Nå, om detta är jag i så fall inte ensam. TV tvivlar inte en sekund på att hans analys och historieskrivning är den enda korrekta, lika lite som han tvekar om att jag är ute och cyklar.

Jag tror dock mig veta att min kunskap om Spanien är lika stor som TW:s, skillnaden är att jag skriver om situationen i hela landet och framför allt om de utblottade lantarbetarna. TW skriver om situationen i Katalonien och om den medvetna eliten inom arbetarklassen. Detta gör naturligtvis inte att han ser arbetarklassens roll och att jag förnekar den.

Så till de fula debattknepen. TW förundras över att jag talar om ett skoningslöst klasskrig samtidigt som jag menar att Francos militära och fascistiska uppror inte var en kontrarevolution som syftade till att krossa arbetarrörelsen och säkra den spanska kapitalismens och

godsägarväldets fortbestånd.

Här finns en viktig skillnad i formulering. I sin recension talar TW om att Francos uppror var en borgerlig kontrarevolution. Ordet borgerlig har här en stor betydelse menar jag. De gamla härsarklasserna i Spanien bestod av adeln, storgodsägarna (ofta samma personer), den katolska kyrkan och militären (även de ofta godsägare). Dessa grupper var inte borgerliga till sin natur, de var snarare halvfeodala. Den lilla borgerlighet som fanns i form av industriägare och andra företagare var positiva till republiken, dock inte till arbetarklassen. De sistnämnda grupperna låg inte bakom militärupproret.

Jag är petig med ord och dess betydelse. Om vi i svepande ordalag klistrar felaktiga etiketter på makteliter och härsarklasser blir även våra analyser svepande och felaktiga. Det är detta jag menar när jag skriver att TW:s analys är sorgligt dålig.

I sitt svar drar TW även in tiden före inbördeskriget. Filmen handlar inte om den tiden och i mitt svar håller jag mig helt till den tid som filmen skildrar. Därför blir det lite snett när TW tar sig friheten att skildra klasskampen som föregick inbördeskriget. Klasskampen pågick från slutet av 1800-talet och hela 1900-talet fram till 1939. Efter kriget trycktes den effektivt ner. Tidvis var den mycket intensiv och några gånger var den välorganiserad. Ett exempel är upproret i Asturien, där alla delar av arbetarrörelsen deltog. Socialister, kommunister och anarkister var här eniga och lyckades hålla sig eniga. Men den enheten var undantag och inte regel.

Jag kan inte instämma i den historieskrivning sin TW ger när det gäller Largo Caballero. Caballero var reformist i grunden, inte en revolutionär fackföreningskämpe. Han var dessutom mycket partiegoistisk.

Samarbete med andra delar av arbetarrörelsen var inte hans starka sida. Ganska typiskt för socialister socialdemokrater. Jag tror inte heller att Caballero såg sig som gisslan i den första regeringen. PSOE gick med öppna ögon in i ett regeringssamarbete med borgerliga partier 1931-33. Man trodde nämligen att en radikal jordreform skulle vara möjlig. Under folkfrontens korta tid radikaliserades Caballero – dock mest i retoriken – men då var redan militärupproret väl förberett. Man kan faktiskt diskutera hur klokt Caballeros agerande egentligen var.

Anarkismen i Andalusien var väsensskild från den i Katalonien, all litteratur visar detta. Jag väljer att berätta det eftersom jag anser att denna skillnad är en mycket viktig faktor. Jag avfärdar inte anarkismen, jag säger inte att den inte var något att ha; vad jag säger är att ledarna för CNT/FAI grymt svek framförallt de utblottade lantarbetarna.

Det enda jag ångrar när det gäller anarkisterna är att jag faktiskt har skrivit att de katalanska anarkisterna var en liten del. Detta är felaktigt. Det korrekta är att de var en del av CNT/FAI. Jag känner mig inte aningslös, ej heller dåligt påläst.

Avslutningsvis måste jag konstatera att TW och jag ser på det spanska inbördeskriget ur två olika perspektiv.

Jag ser den ursinniga, upproriska och totalt utblottade lant- och industriarbetarklassen. De kämpade tappert mot ett övermäktigt motstånd och är värda all respekt.

TW ser den mest medvetna delen: de politiskt skolade anarkisterna i Katalonien. Men de var en liten del av den spanska arbetarklassen.

Jag hävdar fortfarande att både Ken Loach och Tomas Widén romantiserar det spanska inbördeskriget.

Inger Stark

A betyder A och inte B

Nej, Inger Stark. När jag skriver A, menar jag A och inte B.

Jag har genom åren stött på tillräckligt många som med krystade argument ofta grundade i stalinistisk så kallad historieskrivning sökt försvara eller förneka stalintidens illgärningar och kontrarevolutionära stormaktspolitik.

I ditt inlägg berörde du överhuvudtaget inte den stalinistiska säkerhetstjänstens fängslanden, tortyr och likvideringar av CNT- och POUM-företrädare. Vilket faktiskt kunde uppfattas som märkligt med tanke på att det var Loachs film och min recension du polemiserade emot. Istället valde du att lägga till en "egen" anklagelse mot CNT- och POUM-ledningen: de skulle ha utsatt sina milissoldater och medlemmar för ett "grymt svek", eftersom dessa var så dåligt beväpnade när de skickades mot den fascistiska armén. Men jag var övertygad om att det vore fel att föra dig till den grupp av människor som alltid lyckas visa en sorts märklig "förståelse" för allt som Stalin eller Berija och säkerhetstjänsten företog sig.

Därför skrev jag: "Dock vill jag understryka att jag inte tror att IS vill rättfärdiga den stalinistiska säkerhetstjänstens mord på arbetarledarna." Om jag menat motsatsen hade jag skrivit motsatsen.

Vad gäller "fula debattknep" så kan jag försäkra att jag inte förut insåg att du med "skoningslöst klasskrig" menade att den spanska fascismen 1936 företrädde feodalismen och att denna fascism var riktad mot de kapitalistiska intressena.

Efter din replik vet jag nu det och kan konstatera att vi alltså inte heller på denna punkt är överens. Att på ett meningsfullt och nyanserat sätt kommentera innehållet i övrigt i din replik skulle kräva för mycket utrymme. Så jag avstår.

Tomas Widén

Proletären

Introduktion

Filmen *Land och frihet* behandlar det spanska inbördeskriget ur ett annat perspektiv än det traditionellt kommunistiska, nämligen ett revolutionärt marxistiskt perspektiv, i filmen repre-

senterat av det anti-stalinistiska partiet POUM. Filmen skapade stor förvirring i KPML(r):s tidning *Proletären*. Det hela började med två rätt balanserade artiklar, varav en positiv recension, och slutade med hätska artiklar som fullständigt sågade filmen och där man på nytt dammade av de gamla stalinistiska lögnerna (och några nya). P-O Mattson har i *Lögnens renässans – Stalinismens spöke går igen* (som också ingår i denna artikelsamling) utförligt synat dessa artiklar och vederlagt deras argumentation och jag ska här inte upprepa dessa. Däremot ska jag ge en lite kortare översikt och komplettera P-O Mattson på några punkter:

Första artikeln ”Loach mot Carrillo” (*Proletären* nr 19-95) presenterar den filmdebatt som fördes i Spanien mellan filmens regissör, Ken Loach, och spanska kommunistpartiets f d ledare, Santiago Carrillo. Bortsett från en del faktafel ger artikeln en någorlunda acceptabel beskrivning av vad debatten gällde, även om sympatierna för Carrillo är tydliga.

Till faktafelen hör påståendet att POUM skulle ha varit ”trotskistiskt” och att Trotskij skulle ha fördömt ”POUM:s uppror från sin exil i Mexiko”. Majhändelserna i Barcelona 1937, som man syftar på, var f ö inget ”uppror” organiserat av POUM, utan en *spontan* arbetarresning med anledning av att den stalinistiskt ledda polisen försökte ockupera telefonstationen i Barcelona som hölls av anarkosyndikalistisk (CNT-)milis.

I debatten försvarade Carrillo folkfrontspolitiken under inbördeskriget, men han tog även avstånd från förföljelserna mot POUM, vilket kan vara bra att ha i minnet vid läsning av de övriga *Proletären*-artiklarna. Detta att Carrillo tar avstånd från påståenden som att POUM skulle ha varit fascistagenter osv är inget nytt. Redan i en filmintervju 1974 deklarerade han att POUM ”inte var något provokatörsparti”, utan ”en strömning i den revolutionära rörelsen”. Liknande uttalanden har han sedan dess gjort många gånger bl a i sin omtalade bok om eurokommunismen (*Eurocomunismo y Estado*, Ed. Crítica, Barcelona 1977), där han f ö även avvisar förtälet mot Trotskij: ”En sådan [objektiv] framställning av Trotskij måste utgå från det ovedersägliga faktum att han representerade en politisk riktning inom den revolutionära rörelsen och det ryska partiet och att man inte kan behandla honom som en simpel Hitleragent.”

Carrillo är heller inte ensam om denna hållning, utan den är typisk för de flesta kommunistpartiledarna i Spanien. Många uttalanden går faktiskt mycket längre i denna riktning, särskilt när det gäller den mördade POUM-ledaren Andreu Nin (se artiklarna om Andreu Nin på marxistarkiv.se, [Rättvisa åt Andreu Nin](#) och [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#)).

Andra artikeln (*Proletären* nr 1-96) är en mycket positiv film-recension. Det var denna artikel som utlöste de stalinistiska ryggmärksreflexerna.

Tredje artikeln (*Proletären* nr 3-96) inleder motangreppet. Det är en intervju med ”Spanien-kämpen Arne Larsson”, som på sitt sätt är ganska typisk för många (dock långt ifrån alla) f d Spanien-frivilliga *kommunister* (läs: stalinister): De ser ett angrepp på den stalinistiska politiken som ett angrepp på dem personligen, trots att de inte borde uppfatta saken på det sättet: De allra flesta Spanien-frivilliga kämpade mot fascismen med det egna livet som insats – de är värda all heder för detta och de flesta av dem hade heller inget att göra med repressionen mot de övriga riktningarna inom arbetarrörelsen. Men detta kan och vill de inte förstå och de ställer därför omedelbart upp till försvar för den *stalinistiska politiken* och tillgriper då de argument som de fick sig till livs redan när det begav sig – de vägrar att inse sanningen!

AL-intervjun är i det närmaste pinsam. Den gamle kämpen har uppenbarligen fått för sig (eller så har *Proletären*-skribenten missuppfattat alltihopa) att filmen handlar om kampen ”mellan Syd- och Nordspanien, som ville vara en självständig stat” (eller är det kriget som sådant som åsyftas??? – vilket är minst lika tokigt).

Fjärde och femte artiklarna (*Proletären* nr 4-96). Här kommer det stora motangreppet där man försöker räta ut alla frågetecken som de tidigare artiklarna givit upphov till. Den ena

artikeln är skriven av en britt, Frank Graham, den andra av r:s internationelle sekreterare Teddy-John Frank. Dessa artiklar synas grundligt av P-O Mattson, varför jag inte ska gå in närmare på dessa alster. Jag ska dock komplettera och ytterligare betona några aspekter.

- Graham påstår att POUM-ledarna ”avrättades för förräderi och ytterligare några hundra som var hemliga medlemmar hos fascistfalangisterna rönte samma öde”. Detta är fullkomligt gripet ur luften. Det är riktigt att ett antal POUM-medlemmar *mördades*, inklusive POUM-ledaren Andreu Nin (se [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#)), av *Stalins hemliga polis* som verkade i Spanien (under ledning av NKVD-agenten Orlov) – det finns numera bevis för detta. Däremot avrättades *ingen* av POUM-ledarna på laglig grund, dvs Grahams påstående är en ren lögn. Den enda rättegången mot POUM, som hölls i Barcelona (i oktober 1938) på stalinisternas initiativ, slutade med att man tvingades lägga ner alla anklagelsepunkter som rörde ”spioneri”, ”konspiration med Franco” och liknande – det fanns inga som helst bevis som styrkte dessa anklagelser – och det hela slutade med att en del av POUM-ledarna dömdes till *fängelse* ”för att ha försökt störta den bestående ordningen”, dvs för att de var revolutionärer (andra frikändes helt).¹ De fängelsedömda POUM-isterna överlevde inbördeskriget – de släpptes ur fängelserna innan Franco intog Barcelona. Detta protesterade fö stalinisterna emot: De ville att POUM-ledarna skulle kvarlämnas i fängelse (!), dvs de ville lämna över dem till Franco, något som näppeligen går ihop med att stalinisterna trodde på sin egen propaganda att POUM-ledarna var Franco-agenter (om POUM:arna verkligen hade varit Franco-agenter skulle ju detta knappast ha varit särskilt förnuftigt).
- T-J Frank påstår att enligt den ”nazityske ambassadören hos Franco, Wilhelm von Faupel” hade ”Franco bekräftat att de kontrarevolutionära händelserna i Barcelona 1937 hade initierats av hans egna agenter som infiltrerat POUM”. Som källa till påståendet anger Frank den brittiske historikern Hugh Thomas, *Spanska inbördeskriget* (sv. övers. 1978). P-O Mattson påvisar att Thomas själv är starkt kritisk till ”agentteorin”. Men det är ännu värre än så: Franks förvränger dessutom det som Thomas faktiskt skrev, vilket var: ”Det har obestriddligen senare blivit känt att Franco talade om för Faupel, den tyske ambassadören i Salamanca, den 7 maj, att han hade tretton agenter i Barcelona.” (sid 522-523). Det står *ingenstans* att dessa agenter skulle ha *infiltrerat POUM* (eller någon annan organisation), vilket betyder att de kan ha varit med i vilka organisationer som helst (inklusive kommunistpartiet, om de nu överhuvudtaget existerade). Frank drar dock slutsatsen att de infiltrerat just POUM! Varför? Jo därför att det stämmer överens med hans egen förutfattade mening om hur det *borde* vara, inte hur det verkligen *var*!!!
- Frank ordar mycket om de sovjetiska vapensändningarna. Ingen har förnekat att Sovjet var spanska republikens främste vapenleverantör, det förnekas inte heller i *Land och frihet*. Men samtidigt bör man komma ihåg att Moskva 1) tog ordentligt betalt (spanska guldreserven överfördes till Sovjet): 2) knöt politiska villkor till vapensändningarna.

Martin Fahlgren i mars 2007

¹ Mera om detta, se t ex [Repressionen mot anarkister och POUM under spanska inbördeskriget](#) av B Bolloten

Proletären nr 19, 11-17 maj 1995

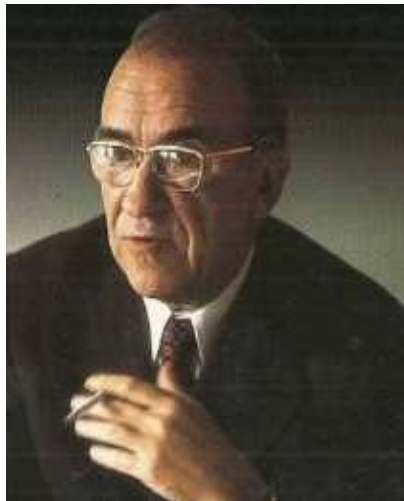
FILM: "Jord och frihet" av Ken Loach

Loach mot Carrillo – om spanska inbördeskriget

Ken Loach' senaste film *Jord och Frihet (Tierra y Libertad)* hade premiär i början av april i Spanien. Den handlar om spanska inbördeskriget.

Ämnet är ännu känsligt och många spanjorer vill helst att kriget faller i glömska. Det märkte Loach när han intervjuade många som deltagit i kriget. De ville inte tala om det, men när de väl börjat var det svårt att få stopp på dem.

Loach har valt den för många kanske mest känsloladdade händelsen, upproret i Barcelona i maj 1937, bakom vilket stod POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista, Arbetarpartiet Marxistisk Enhet) och anarkisterna. Upprorsmännen avväpnades av Republikens Folkarmé. POUM var ett trotskistiskt parti och enligt Loach var det PCE (Partido Comunista de España, Spaniens Kommunistiska Parti) och ytterst Stalin som utnyttjade tillfället att göra sig av med trotskisterna.

Santiago Carrillo (1915-2012)

Utlöste ett praktgräl

Filmen utlöste ett praktgräl mellan Loach och Santiago Carrillo (f d ledare för PCE) sedan denna i tidningen *El País* givit sin syn på filmens politiska innehåll.

Enligt Carrillo har varken Loach eller David, filmens huvudperson, en engelsk kommunist, förstått motsättningarna på den republikanska sidan. Loach lyfter fram motsättningen mellan dem som ansåg att det viktigaste var att vinna kriget och dem som menade att först skulle man göra revolution. Därmed återuppväcker Loach en strid som verkade avgjord efter Republikens fall, anser Carrillo. Denne menar att Francos statskupp utlöste en folklig revolution i Spanien. Republiken skapade en folkarmé med inslag av olika politiska åsiktsriktningar för att vinna kriget. Loach överskattar både det spanska kommunistpartiets och Stalins betydelse enligt Carrillo. Folkarmén blir illa behandlad av Loach liksom Internationella Brigaden och det spanska folkets kamp mot fascismen förvanskas, avslutar Carrillo.

Loach gick ut med ett våldsamt personangrepp på Carrillo när han presenterade sin film vid premiären i Barcelona. Han påminner Carrillo om att denne 1937 kallade trotskisterna fascister. Vidare anser han att kommunisterna inte har lärt sig något under 60 år. Han försvarar också sin rätt att skriva historia (något som Carrillo aldrig förmenat honom). Han framhåller också att även om de stalinistiska partierna dött ut så lever deras anda kvar.

Förståelsen fördunklas

Carrillo förnekar inte i sitt svar att han kallat trotskisterna fascister i maj 1937 men menar att man måste se till det historiska sammanhanget. Då trodde många att frankisterna låg bakom POUM:s och anarkisternas uppror. Att i öppet krig starta ett uppror mot Republikens regering och därmed öppna en andra front kan bara hjälpa motståndarna även om Loach inte tycker om att höra det, tillägger Carrillo. Han medger att det var mycket negativt att Stalins kamp mot Trotskij fördes också i Spanien under kriget men anser att det är en uppgift för historikerna att reda ut det. Han upprepar att Loach överdriver betydelsen av trotskisternas uppror och rycker ur det ur sitt historiska sammanhang.¹

Ken Loach är trotskist och som alla militanta trotskister överdriver han Trotskijs betydelse, när han anser att det är mycket svårt att över huvud taget förstå 1900-talets politik utan att ta hänsyn till Trotskijs insatser. Det bör tilläggas att Trotskij själv fördömde POUM:s uppror från sin exil i Mexiko.

I filmen har Loach med avsikt undvikit att sätta en trotskistisk etikett på upprorsmännen, en välkänd trotskistisk taktik. Därmed bidrar filmen till att försvåra och fördunkla förståelsen av skeendet för alla de åskådare, främst ungdomar, som inte är väl insatta i historien.

I spansk press fick filmen god kritik av filmkritikerna.

PER-ELI SANDÉN

Proletären nr 1, 4-10 januari 1996

FILM: Land och frihet av Ken Loach.

4½ röda stjärnor av 5

Att en film om spanska inbördeskriget kommer upp på de kommersiella biograferna i nådens år 1995 är inte bara ovanligt, det är snudd på fantastiskt i en tid som vår.

Engelsmannen Ken Loach har med filmen *Land och frihet* försökt att få dagens unga att inte glömma Spanien och framförallt att påvisa den enorma solidaritet som republiken hade bland världens arbetare.

Filmens inleds med att en gammal man i dagens England avlider och därmed börjar hans barnbarn när hon går igenom farfaderns papper hitta foton och papper från trettioalet som kan berätta om den tid när hennes farfar var frivillig på republikens sida. Handlingen tar oss med till ett Spanien i uppror, ett Spanien som hos Loach beskrivs som ett land i en gryende revolution. Den skildrar vänstergrupperingarnas enhet emot Franco och den enorma livsglädje och framtidstro som fanns hos fattigfolket i Spanien.

Loach har sin vana trogen undvikit "kändisar" i rollerna, vilket enligt honom själv ger bättre koncentration på innehållet i filmen men samtidigt gör det svårt att sälja den till en bredare publik. För egen del tycker jag det bara är välgörande. Skådespelet är mycket bra och det är skönt med människor som ser ut som de flesta och inte som Hollywoodstandard.

Mycket välgjord

Under filmens gång riktas ljuset alltmer på de motsättningar som fanns bland republikens försvarare, kommunister, anarkister osv. Till slut blir detta själva temat i filmen och det framställs att Sovjet och stalinisterna förrådade revolutionen och lämnade Spaniens folk åt sitt öde.

¹ Såväl Carrillos artikel som Loachs svar m m texter från debatten i Spanien finns med i artikelsamlingen [Land och frihet – Recensioner och debatt i spansk press](#) – Red

Historieskrivningen är väl inte helt korrekt på alla sätt, men det undantar inte faktum att filmen är mycket välgjord och skapar ett nytt intresse för en viktig epok i arbetarklassens historia.

Slutsenen i filmen vilken jag inte tänker berätta om är mäktig och binder ihop farfaderns kamp med barnbarnets och ursäktar till viss del den något slarviga historiebrevningen.

Slutsatsen blir alltså en bra film med innehåll, vilket renderar den 4,5 röda stjärnor av fem.

MARCEL LARSSON

Proletären nr 3, 18-24 januari 1996

Land och frihet – antikommunistisk propagandafilm

Spanien-kämpen Arne Larsson menar att filmen Land och Frihet ger en falsk bild av verkligheten.

Läste med förvåning den recension om filmen Land och Frihet som Proletären presenterade i årets första nummer.

Nyfikenheten väcktes och efter att ha tillfrågat den för denna tidnings läsare välkände spanienkämpen Arne Larsson, beslöt vi att gå och se filmen gemensamt.

Arne säger:

- Filmen har intet med internationella brigaden att göra, utan är en direkt smutskastning på Sovjetunionen och Stalin, samt ger en skrämmande vrågbild av verkligheten. Den visar kampen mellan Syd- och Nordspanien, som ville vara en självständig stat.
- Denna kamp leddes av en koalition bestående av trotskyister, syndikalister och anarkister, vilka ställde till stor oreda och besvär i kampen mot fascismen innan regeringen fick bukt med den. Inte nog med att de öppet slogs minst lika mycket mot regeringen som mot fascisterna, de var även i strid sinsemellan inom koalitionen.
- För att tolka filmen rätt måste man känna till historien och själv ha varit med i händelsernas centrum. Den ger en falsk bild i det stora sammanhanget och bör kastas på sophögen, där den hör hemma.

Filmen är mycket skickligt, ja rent av förföriskt försåtligt gjord av trotskyisten Ken Loach. Dess starka scener med utpräglade närbilder ger åskådaren en intensiv närvarokänsla och realismen känns därför äkta. Häri ligger också filmens farlighet. Den skildrar inte, som proletärenrecensenten skrev, vänstergrupperingarnas enhet utan snarare dess motsats.

Slutintrycket kan inte bli annat än att filmens hela syfte är att med hjälp av ren historieförfalskning dra allt vad kommunism heter i smutsen.

ARNE LARSSON
RALF BACKSTRÖM

Proletären 4, 25-31 januari 1996

Om Ken Loachs film Land och frihet

Frank Graham deltog i Internationella brigadens brittiska bataljon i spanska inbördeskriget 1936. Han deltog i striderna vid Jarama, Brunete och vid återtåget på Aragonienfronten, där han sårades allvarligt. Senare tjänstgjorde han som engelskspråkig hallåman på Radio Barcelona under kriget. Graham var inbjuden till den engelska världspremiären på Ken Loachs film om spanska inbördeskriget förra hösten. Bestört och upprörd över den historieskrivning som filmen ger, skrev han nedanstående artikel

”Land och frihet”, som påstår sig vara en film om den ”spanska revolutionen”, vad nu den är för något, – inte folkets krig mot fascismen i alla fall – är i själva verket en grovt genomförd attack på det spanska kommunistpartiet och Folkfronten vilka ledde kampen mot Franco.

De tyska och italienska trupperna som möjliggjorde Francos seger nämns överhuvudtaget aldrig, medan Stalinspöket å andra sidan genomsyrar denna uppvisning i strunt och lögn. Oavsett politiken är filmen inte bara tråkig utan till stora delar obegriplig för den breda publiken.

När spanska inbördeskriget bröt ut, var den anarkistiska rörelsen stark i Katalonien och besegrade Francoanhängarna i nästan hela Aragonien. Men när deras ledare Durutti dog, slutade de kampen mot Franco och försökte istället genomföra en social revolution i det som var en efterbliven del av Spanien.

Franco ryckte fram

Kommunistpartiet och de flesta andra partier som stödde den katalanska regeringen, betraktade denna politik som vansinnig och ställde istället den militära segern över Franco som högsta prioritet för alla antifascister. Det halvtrotskistiska POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista) med huvudbas i Barcelona, stödde anarkisterna.

Även om Aragonienfronten var stilla, ryckte Franco fram på andra håll i Spanien och avgörande slag utkämpades.

Filmen inleds vid fronten med en grupp män och kvinnor, anarkister och medlemmar av POUM, som tillbringar huvuddelen av tiden med att diskutera ”revolutionen”. Bland dem finns några få icke-spanjorer, bl a den engelsman som är filmens ”hjärte”, om det uttrycket kan användas i detta sammanhang.

Deras diskussioner avbryts emellanåt när de skjuter några salvor mot en avlägsen fiende. Diskussionerna är meningslösa och skjutandet slöseri med ammunition.

Ändlösa diskussioner

Samtidigt som denna långa och meningslösa debatt håller på, har ett blodigt slag rasat i månader i norr i den baskiska provinsen.

Men att baskerna kämpade för att överleva och de tyska bombplanen utplånade deras huvudstad Guénica, berörde inte dessa styrkor i Aragonien.

Söder om dem rasade det omfattande slaget vid Jarama, som, om Franco vunnit det och Madrid hade fallit, skulle betytt att kriget varit över.

Så medan denne ende engelsman diskuterar nationalisering av Barcelonas fabriker och kollektivisering av jorden, led den brittiska bataljonen i den Internationella Brigaden fruktansvärda förluster. Av 650 medlemmar stupade 150 de tre första dagarna och 300 sårades.

Dessa debatter mellan POUM och anarkisterna fortsatte utan slut, tråkigheten endast avbruten

av kärleksscener. Till skillnad från republikanska armén hade de tydligen kvinnor i sina led. Och språket som används i diskussioner och struntprat innehåller runda ord i ständig upprepning.

Så småningom introducerar dock Ken Loach, i fruktan för att åskådarna annars skall somna eller lämna biografen, ett mindre slag där en by intas.

I Aragonien rekryterades 40 personer från Storbritanniens Oberoende Arbetarparti (ILP). Innan de lämnade Barcelona hade de minskat till 20.

Några insåg att de begått ett misstag, de trodde att de var på väg till den brittiska bataljonen. Några andra gillade inte vad de såg och återvände till England. Några få anslöt sig till spanska enheter. Och de få som kom till Huescafronten blev så småningom desillusionerade över avsaknaden av strid.

Det fanns en ”gentlemanna-överenskommelse” mellan POUM och fascisterna att inte rubba status quo-läget, även om lite låtsasstrid måste ägt rum någon gång, eftersom George Orwell, som tillhörde ILP, blev lätt sårad av en förflugen kula.

I Barcelona nådde kampen sin höjdpunkt när POUM inledde en militär attack mot regeringen. Alla dess styrkor drogs bort från fronten. 30 kilometer lämnades utan trupper.

Förhandlade med fascisterna

Fascisterna utnyttjade inte tillfället, eftersom de sedan flera veckor förde förhandlingar med POUM, som från krigsutbrottet infiltrerats av fascistfalangister. ILP-gruppen begav sig också till Barcelona och även om de inte deltog i regelrätta strider, skyddade de viktiga POUM-byggnader.

POUM fick ringa stöd från befolkningen och revolten upphörde snabbt. Över hela Spanien upprördes folket av POUM:s förräderi, för vilket de straffades hårt.

Ledarna avrättades för förräderi och ytterligare några hundra som var hemliga medlemmar hos fascistfalangisterna rönt samma öde. POUM förklarades olagligt och upphörde att existera.

I Loachs film river ”hjälten” som tänkt gå med i den Internationella Brigaden, sönder sitt medlemskort i Kommunistpartiet när han fick reda på att POUM besegrats.

Filmen slutar med ett fördömande av Stalin som enligt ILP och trotskisterna bar ansvaret för alla illgärningar i Europa och Spanien.

När Mussolini några månader senare började sänka ryska fartyg på väg till Spanien med mat och vapen, inledde trotskisterna lögnkampanjen om att Stalin stoppade vapentransporter till Spanien av egna politiska skäl.

Lögnerna spreds av alla fiender till Republiken och ingår fortfarande i mytbilden kring Stalin och Spanien.

Stopp för Sovjets vapenleveranser

Jag var själv en av dem som stred i Spanien i den brittiska bataljonen och jag minns hur vi tränade i Madrigueras tidigt 1937 utan vapen alls.

Vi behövdes vid fronten men kunde inte göra något utan vapen. Tre veckor före slaget vid Jarama rullade lastbilarna in på vår bas med gevär, kulsprutor och gott om ammunition. Det kom alltihop från Sovjetunionen. De följande månaderna skickade ryssarna omkring 800 flygplan, 360 tanks, 1555 artilleripjäser och över en halv miljon gevär med ammunition, annan utrustning och mat.

Men u-båtar hotade de ryska fartygen och sänkte flera med värdefull last. När sjövägen inte gick att utnyttja, gjordes försök att sända militära förråd landvägen. Storbritannien och Frankrike stoppade snart detta genom den s k non-interventionskommittén. De beslagtogs 600 sovjetiska flygplan, 500 kanoner och stora mängder kulsprutor som så småningom kom i fascisternas händer.

Stalin avbröt aldrig vapenleveranserna till Spanien – det var Storbritannien och Frankrike som var de skyldiga. Vad beträffar de 20 ILP-medlemmarna, som begav sig till fronten, är det oklart om någon av dem stupade.

Den Internationella Brigaden hade 42 000 frivilliga och omkring 20 000 stupade eller sårades allvarligt. Över 2 000 tjänstgjorde i den brittiska bataljonen, av dem stupade över 500. Det är en av historiens ironier att en handfull ILP-are, vars bidrag i kampen för att besejra Franco var mikroskopisk, fått sådana mängder av publicitet genom åren. Loachs film är idag en del av denna monstruösa lögn och förvrängning. Filmen smutskastar de tusentals i den Internationella Brigaden som gav sina liv i kampen mot fascismen i Spanien. Omkring 100 av oss från den brittiska bataljonen lever fortfarande, men Loach har inte gjort något försök att höra vad vi anser.”

Vad hände egentligen i Spanien?

För den oinitierade kan POUM framstå som en ”häftig” vänstergrupp som ansåg att Spanien var världsrevolutionens centrum, som skulle tända gnistan för anarko-socialismen i hela världen – och sopa bort kapitalister, reformister och kommunister i ett enda svep.

Istället för att delta i den republikanska regeringens ansträngningar att åstadkomma en folkfront mot Francos fascist-falangister, gjorde POUM och deras allierade i anarkisternas organisationer FAI-CNT allt de kunde för att stärka sitt eget politiska mål.

Det innebar till och med att den 29:e divisionen (POUM) och den 23:e (CNT) var beredda att lämna den viktiga Aragonienfronten inför en förestående fascistisk offensiv, för att istället understödja sina kamrater i Barcelona i deras s k socialistiska revolution.

Inför hotet av övermäktiga fasciststyrkor vid fronterna och med POUM:s knivhugg i ryggen bakom fronten kunde den republikanska regeringen inte göra annat än att stämpla dessa aktioner som förräderi.

Gör bara tankejämförelsen att någon föregivet ultraradikal grupp i något av de krigförande länderna mot nazismen och fascismen mitt under andra världskriget skulle utropat kamp för en socialistisk revolution som den omedelbara konkreta uppgiften. En sådan grupp skulle tveklöst stämplats som femtekolonnare och kontrarevolutionär.

Som framgår av Hugh Thomas bok om spanska inbördeskriget – det mest omfattande och välrenommerade historiska arbete som finns i frågan – förklarade den dåvarande nazityske ambassadören hos Franco, Wilhelm von Faupel, att Franco bekräftat att de kontrarevolutionära händelserna i Barcelona 1937 hade initierats av hans egna agenter som infiltrerat POUM. Franco önskade självfallet utnyttja sprickan mellan anarkisterna och republikanska regeringen.

Bakom agerandet fanns också POUM:s tolkning av Trotskis ”teori” om den permanenta revolutionen, vilket innebar att den enda seger som var värd att kämpa för var en socialistisk revolution, även om det betydde militära attacker mot den republikanska regeringen. Samma regering i vilken fanns representanter för CNT och POUM!

Ironiskt nog beskrev Trotsky själv i sin bok ”Spanska revolutionen” POUM:s agerande som galenskap och att ”POUM utgjorde det största hindret på vägen för att skapa ett revolutionärt

parti”.

I Ken Loachs film hävdas att POUM vägrades vapen av den ”stalinkontrollerade republikanska regeringen”. Sanningen är att POUM:s styrkor försågs med vapen liksom alla andra enheter, men att de använde dessa vapen mot republiken, när de anföll dess trupper i Barcelona. Förväntade de sig att regeringen skulle fortsätta förse dem med vapen som användes mot regeringens egna trupper i Barcelona?

Filmen påstår också att Sovjetunionen inte gav militärt stöd till republikens kamp. Ett fullständigt falskt påstående. Efter att förgäves ha försökt att påverka non-interventionskommitté-medlemmar – främst Frankrike och Storbritannien – beslöt Sovjetunionen att självt understödja den spanska republiken.

Non-interventionspolitiken kan kräva en kort förklaring. När Francofascisterna inledde sitt uppror mot den lagliga, folkvalda republikanska regeringen, genomdrev de imperialistiska stormakterna en ”icke-inblandningspolitik”, dvs inga utomstående makter skulle ge stöd åt någondera sidan.

Hitlers Tyskland och Mussolinis Italien anslöt sig, men struntade fullständigt i beslutet. Tvärtom försåg de Franco med all tänkbar militär hjälp, såväl flyg, vapen och annat material som egna trupper.

Tyskt flyg utförde terrorbombningarna mot civilbefolkningen i Guernica och andra styrkor, den så kallade Blå Divisionen bestod av 20000 tyska elittrupper som var avgörande för Francos militära övertag. Tysklands och Italiens flottor gjorde allt för att blockera Medelhavet för hjälp till republiken, samtidigt som de skyddade sina egna fartyg med materiellt stöd till Franco.

Att det rörde sig om en folkvald, demokratisk regering som utsattes för ett fascistiskt uppror brydde sig England och Frankrike inte om.

Deras ovilja berodde på att den spanska republiken sågs som en alltför radikal ”vänster”-regering med kommunister och andra radikala krafter. Även om det inte sades öppet, fanns det starka politiska krafter i båda länderna som därför mer sympatiserade med Franco än den lagliga regeringen.

Dessutom ville man inte ”stöta sig” med Hitlers Tyskland, eftersom imperialisternas strategi i Europa bl a syftade till att isolera och inringa den socialistiska Sovjetunionen, som betraktades som ett mycket större hot mot deras intressen än nazismen och fascismen. Nazityskland sågs som en bundsförvant i denna strategi, den så kallade eftergiftspolitikens gentemot Hitler hoppades man skulle leda till att Hitler förverkligade sina uttalade avsikter att ”krossa bolsjevismen”.

Sovjetunionens diplomatiska ansträngningar för att förmå dem ändra politik, eller åtminstone vidta åtgärder för att stoppa Tysklands och Italiens brott mot non-interventionsöverenskommelsen, avvisades därför kategoriskt.

I det läget inledde Sovjetunionen ett ensidigt stöd till den republikanska sidan. Sovjetunionen försåg den spanska republiken med 457 904 ton militär utrustning och mat. 86 av dess fartyg attackerades i Medelhavet av italienska och tyska krigsfartyg, flera sovjetiska fartyg sänktes och några uppbringades.

Militärhjälpens omfattade bl a 806 flygplan (bl a 1-15 och 1-16 attackplan), 120 stridsvagnar, 1 555 artilleripjäser. 15113 kulsprutor. 500 000 gevär. 340 granatkastare, torpedbåtar, lastbilar och andra fordon, tusentals ton bränsle osv.

Tusentals sovjetiska militärer och frivilliga deltog i striderna. Bland annat 772 piloter, 351 stridsvagnsförare, 75 högre officerare som rådgivare, hundratals artillerister, ingenjörer,

telegrafister o s v.

Dolores Ibarruri, som kom att förkroppsliga den republikanska sidan i spanska inbördeskriget och spanska folkets hjältemodiga kamp mot fascismen som ”La Pasionaria”, sammanfattade Sovjetunionens roll med orden:

”Sovjetunionen och dess folk visade en verklig beslutsamhet att hjälpa det spanska folket och dess regering i den hårda kampen mot fascismen.”

TJF

Internationalen

Internationalen 52/95

Revolutionen som Stalin högg i ryggen

Det pågår en debatt om vilken roll Arbetarpartiet för marxistiskt enande (POUM) spelade i Spanien på 30-talet.

En del som kritiserar Ken Loachs geniala film *Land och frihet* menar att krossandet av POUM, temat i denna film, var en bifråga i kriget.

Andra hävdar att den framhäver ett sekteristiskt käbbel inom vänstern.

Dessa kritiker förstår varken krigets och revolutionens dynamik eller den republikanska sidans viktigaste strategiska problem, som striden stod om vid denna tid.

Faktum är att Loach genom sitt val av ämne går direkt på problemets kärna: vad var krigets strategiska mål ur den spanska arbetarklassens synvinkel?

Var det ett krig för att försvara den borgerliga republiken eller var det en arbetarnas revolution med syftet att genomföra socialismen? Det är denna debatt som ligger bakom stalinisternas krossande av POUM, och det är i denna debatt nyckeln till nederlaget mot Francos revolt återfinns.

Att revolutionen stod på dagordningen i Spanien vid denna tid kan knappast ifrågasättas. Fascisternas försök att ta makten, i juli 1936, var ett direkt svar på den revolutionära våg av strider som gick genom den spanska arbetarklassen efter valet av folkfrontsregeringen i februari samma år.

Den fascistiska revolten intensifierade denna process och utlöste masstrejker och ockuperandet av 80 procent av jorden i det republikanska området. Frågan gällde inte om man skulle starta en revolution, utan om man skulle stoppa en som redan pågick – till förmån för Stalins politik att främja klassöverskridande folkfronter.

Massrörelse

POUM som bildats 1935 var i slutet av 1936 en massrörelse med runt 40 000 medlemmar. Det var dock, i likhet med anarkisterna, politiskt komprometterat av sitt stöd för folkfronten.

Anarkisterna hade gått in i folkfronten under Largo Caballeros ledning, och Andres Nin, en av POUMs viktigaste ledare, accepterade en ministerpost i den katalanska koalitionsregeringen.

POUM var ingen trotskistisk organisation, även om den delade trotskisternas analys av stalinisterna. Nin var före detta trotskist och hade varit ledare för den spanska sektionen av Internationella vänsteroppositionen (ILO).

Han lämnade ILO för POUM vid dess grundande. Trotskij skällde ut honom och POUM för deras stöd för folkfronten.

Trots deras komprometterande plats i regeringen, hade både anarkisterna och deras fackförbund CNT, jämte POUM (och vänstern inom PSOE i viss utsträckning) en radikalt annorlunda syn på krigets fortsättning än huvuddelen av det Spanska Socialistpartiet (PSOE) eller stalinisterna.

Stalinisterna motsatte sig redan från början en social revolution och krävde en demokratisk republik – som en del Stalins allians med västs kapitalistiska ”demokratier” mot fascismen.

De stöddes av majoriteten inom PSOE, och när Caballero blev premiärminister i september hävdade han att Republiken måste införa en form av regering som kunde accepteras av Storbritannien och Frankrike.

– Först måste vi vinna kriget, menade han, sedan kan vi tala om revolution.

I september, vid tiden för resningen, skrev Stalin till Caballero och förespråkade en allians med Azaña, den vacklande presidenten och ledaren för det Republikanska Partiet, med följande ord:

– Detta är nödvändigt för att förhindra att Spaniens fiender betraktar landet som en kommunistisk republik.

Vägen framåt

Såväl anarkisterna som POUM intog, sitt deltagande i regeringen till trots, en skarpt motsatt ståndpunkt – de vanliga medlemmarna i än högre grad än ledningen.

De ansåg att vägen framåt var att använda sig av arbetarklassens revolutionära energi, att anamma en militär strategi kopplad till viktiga sociala mål så som expropriering och omfördelandet av jorden. Nin frågade i ett tal i september:

– Ska den beväpnade arbetarklassen nu försvara den demokratiska republiken? Är det för att återvända till Azañas republik som Kataloniens arbetarklass offerar sig och gjuter sitt blod?

Anarkistledaren Buenaventura Durutti formulerade det så här:

– Det är nu vi vill ha revolution här i Spanien, inte kanske imorgon efter nästa europeiska krig.

Han insisterade på att det var nödvändigt att fullfölja kriget och revolutionen samtidigt.

Dessa skilda synsätt avspeglades direkt i de två sidornas inställning till hur kriget skulle föras. Till en början fördes det av miliskolonner, bildade utifrån politisk hemvist.

Miliserna spelade en viktig roll för att hejda fascisternas inledande framryckning och i det första försvaret av Madrid – där Durutti, den främste av de anarkistiska milischeferna, stupade.

Krossades

I takt med att kriget fortskred växte Kommunistpartiets prestige och makt genom sovjetiskt stöd, med dess åtföljande politiska krav.

De förespråkade bildandet av en reguljär armé, kallad Folkarmén, och krigföring av konventionell militär modell.

POUM och anarkisternas milis var ett direkt hinder för detta. Det är ett skäl till varför de snärjdes, provocerades och krossades av Kommunistpartiet, som opererade hand i hand med Stalins säkerhetspolis GPU.

När POUM förbjöds 15 juni 1937, markerade det slutet för inbördeskrigets revolutionära potential. Andrés Nin fördes bort av GPU agenter, torterades och misshandlades till döds.

Vid det laget hade Moskvarättegångarna kommit igång på allvar visade hur Stalin såg på sina politiska motståndare. Kamenev och Zinovjev avrättades i augusti. Och den stalinistiska propagandan likställde nu regelmässigt trotskister med fascister.

Det är omöjligt att säga huruvida krig som förts på ett revolutionärt sätt i slutändan skulle ha besekrat Franco. Men det står klart att Stalins linje var en katastrof.

Trots hans fega stöd för en parlamentarisk republik framhärade de brittiska och franska regeringarna med sin ”noninterventionspolitik”, medan Hitler och Mussolini kastade in trupper för att förstärka Francos fascistiska styrkor

Ken Loachs film belyser på ett bra sätt de händelser som ledde fram mot andra världskriget och formade politiken för återstoden av århundradet.

Alan Thornett

Översättning: Kalle Lindberg

Tidigare publicerad i *Socialist Outlook* No. 93, november 1995

Internationalen 7/96

Lögnens renässans – Stalinismens spöke går igen

Ken Loachs film om spanska inbördeskriget, *Land och frihet*, har förorsakat något av panik bland kvarvarande stalinister. I Sverige intar KPML(r), med sin veckotidning *Proletären*, något av en nyckelställning när det gäller att försvara Stalintidens lögner. En av de mest omhuldade är påståendet att delar av arbetarrörelsen i olika länder skulle ha varit agenter för fascismen eller imperialismen.

Att filmen fått lovordande recensioner i *Internationalen*, *Offensiv* och *Arbetaren* är bara som sig bör. Däremot är det något förvånande att även *Norrskensflamman* sällat sig till de som prisar filmen. Alltså har det fallit på *Proletärens* lott att försvara stalinismens lögner från 30-talet.

Social revolution

Loach gestaltar i sin film den spanska arbetarklassens spontana och heroiska motstånd mot Francos militärkupp. Genom sina fackliga och politiska organisationer slog arbetarna tillbaka ett akut hot mot sina demokratiska rättigheter. Dessa hade erövrats i hård kamp sedan Primo de Rivers diktatur föll 1931.

Arbetarorganisationerna vann därigenom en framskjuten ställning i de områden som Franco inte lyckades erövra i inledningsskedet. De var naturligtvis föga tilltalade av att se sina ställningar försvagade. Inte heller var småbönder och lantarbetare beredda att ge upp den jord de erövrat från godsägarna.

Denna sociala revolution som både var en drivkraft bakom och en konsekvens av motståndet mot Francos militärkupp, blev från slutet av 1936 offer för en borgerlig reaktion där stalinisterna spelade en nyckelroll som spjutspets mot arbetarorganisationerna.

Motsättningarna inom det republikanska lägret kulminerade i striderna i Barcelona i maj 1937 mellan regeringssoldater och arbetarmilisen. De skildras med rätta ingående i Loachs film. Dessa strider bevitnade nämligen för första gången hur stalinismen öppet stod på andra sidan av barrikaderna och med vapen i hand försökte stoppa en social revolution.

Problem

KPML(r):s tidning *Proletären* har haft stora problem med att hantera Loachs film. Hur ska

man kunna få alla entusiastiska biobesökare att svälja de gamla lögnerna?

När Loachs film hade premiär våren 1995 – som sig bör i Barcelona – fanns Per-Eli Sandén på plats och fördömde den i en artikel i *Proletären* (nr 19 -95).

Sandén beklagade att Loach är ”militant trotskist”, som om det skulle vara något negativt. Han gick vidare och hävdade att Loach ”med avsikt undvikit att sätta en trotskistisk etikett på upporsmännen”. Enligt Sandén är detta en ”välkänd trotskistisk taktik”.

Det var nog en del läsare som blev förvånade när en recensent i *Proletären* nr 1-96, när filmen börjat visas i Sverige, lovprisade den. Redaktionen vakande blick måste för ett ögonblick ha slumrat till när Marcel Larssons recension togs in utan kommentar.

Recensenten hade vissa invändningar mot filmens historieskrivning, den ”är väl inte helt korrekt på alla sätt”, men han blev överväldigad och gav den 4.5 av 5 möjliga röda stjärnor. Det är inte illa när en film som, enligt tidningens egen rapportering, regisserats av en ”militant trotskist” får sådana lovord i *Proletären*.

Dementi

Inte helt oväntat reagerade några av de mer trogna stalinisterna i läsekretsen. I nr 3-96 ger en av de kvarlevande frivilliga från inbördeskriget, Arne Larsson, tillsammans med Ralf Backström, uttryck för sin förvåning.

Det är ingen tvekan om var skon klämmer på en gammal stalinist. Enligt Arne Larsson är filmen ”en direkt smutskastning på [!] Sovjetunionen och Stalin”. Den ”ger en skrämmande vrångbild av verkligheten”. Av någon kuriös anledning har Arne Larsson dessutom fått för sig att motsättningarna mellan stalinisterna, å ena sidan, och anarkisterna och vänstersocialisterna i POUM, å den andra, inte gällde revolutionens framtid utan regional separatism.

Arne Larssons krav på den som ska kunna ”tolka filmen rätt” är inte små: man ”måste känna till historien och själv ha varit med i händelsernas centrum”. Det reducerar naturligtvis deltagarna i debatten till ett mycket behändigt antal. Han glömmer dock att nämna det outtalade kravet på den som ska kunna tolka filmen ”rätt”, nämligen att med hull och hår svälja den sovjetiska underrättelsetjänsten GPU:s lögn.

Filmen är dessutom ”mycket skickligt, ja rent av förföriskt försåtligt gjord av trotskyisten Ken Loach”. Att Loach är en god regissör gör bara filmen desto farligare. Med en trosvisshet som bara hängivna stalinister kan uppbåda, slås det fast att ”filmens hela syfte är att med hjälp av ren historieförfälskning dra allt vad kommunism heter i smutsen”. Inte oväntat anser han att Ken Loachs film ”bör kastas på sophögen, där den hör hemma”.

Angrepp

I *Proletären* nr 4 -96 går så ärkestalinisterna i KPML(r):s ledning till motangrepp. På ett helt uppslag radas en lång rad lögn upp om allt från Loachs film till det s.k. upproret i Barcelona. Kampanjen tycks vara inspirerad av den som inletts av de brittiska stalinisterna kring tidningen *Morning Star*, en gång i tiden den brittiska stalinismens flaggskepp, som numera försöker hålla liv i en krympande skara anhängare.

I den ena av *Proletärens* artiklar ”berättar” Frank Graham om sina reaktioner inför Loachs film. Graham deltog i internationella brigaden och tycks inte ha gjort sig av med den ”gedigna” stalinistiska skolning han försetts med. Han blev ”bestört och upprörd” av filmen. En bestörtning och upprördhet som inte bara omfattar Loachs politiska uppfattningar utan också ”runda ord i ständig upprepning”.

Graham inleder sin artikel med en närmast otrolig markering av sin inställning. Han ifrågasätter att det ens ägde rum en revolution i Spanien. I sin rädsla för revolutionen, föredrar han

istället den gamla stalinistiska klyschan om ”folkets kamp mot fascismen”. För honom är Loachs film – ”i själva verket” (trotskister döljer ju alltid sina syften!) – ”en grovt genomförd attack på det spanska kommunistpartiet och Folkfronten”.

Han anklagar Loachs film för att inte alls påvisa den avgörande betydelse som de tyska och italienska trupperna hade för krigets utgång. Istället ägnar sig filmen, ”denna uppvisning i strunt och lögn”, åt ”Stalinspöket”.

Inte nog med att Graham ogillar Loachs politiska uppfattningar, han menar dessutom att filmen är ”tråkig” och ”till stora delar obegriplig för den breda publiken”.

Anarkisterna

Grahams beskrivning av anarkisternas roll i Spanien präglas av samma okunnighet som resten av artikeln. Han påpekar visserligen att anarkismen var stark i Katalonien och besegrade Francos knektar i nästan hela Aragonien. Men när ”deras ledare”, Durruti, dog avslutade de kampen mot Franco och inriktade sig på att genomföra en social revolution.

Man tar sig för pannan! Men Graham är åtminstone så pass insatt i frågan att han inte betecknar POUM som trotskister utan bara ”halvtrotskister”. De diskussioner om revolutionen och socialismen som förs i filmen mellan medlemmarna i POUM-milisen är för Graham enbart ”meningslösa”.

Man kan hysa en viss förståelse för att Graham känner sig främmande inför livliga och demokratiska diskussioner. Som deltagare i internationella brigadens brittiska bataljon hade han själv säkerligen inte många tillfällen att delta i den typen av diskussioner. Dessutom tillägger han, inte utan en viss avundsjuka, att milisen till skillnad från den republikanska armén även hade kvinnliga medlemmar.

Fascistagenter

Kommen så långt, går Graham till anfall med stora artilleriet och fastslår att frånvaron av strider på den aragonska fronten berodde på en ”gentlemanna-överenskommelse” mellan POUM och fascisterna att inte rubba status quo.

Det s.k. uppror mot folkfronten som alla stalinistiska lögner cirkulerar kring bestod enligt Graham av en ”militär attack” från POUM:s sida mot regeringen. POUM drog bort alla sina trupper från fronten i ett försök att störta regeringen.

Märkligt nog utnyttjade inte fascisterna att 30 km av fronten lämnades obebakad. Varför denna inkompetens eller slöhet? Jo, det finurliga var, enligt vår sagesman, att fascisterna ”sedan flera veckor förde förhandlingar med POUM”. Dessutom hade POUM infiltrerats av fascister.

Det uppror som Graham, och före honom Stalins underrättelsetjänst GPU, vilket vi snart ska se, fabricerat ihop fick dock inget större stöd bland befolkningen. Istället upprördes man över POUM:s ”förräderi”. Av denna anledning avrättades ledarna för förräderi och ”ytterligare några hundra medlemmar som”, hör och häpna, ”var hemliga medlemmar hos fascist-falangisterna”. Därefter förklarades POUM olagligt och ”upphörde att existera”.

Förklaring

I en åtföljande artikel ägnar sig KPML(r):s internationelle sekreterare, Teddy-John Frank, åt att ”klargöra” vad som ”egentligen” hände i Spanien.

Frank är inte dummare än att han inser att Loachs film kan göra intryck på ”oinitierade”, som han kallar dem. Istället för att ”stärka sitt eget politiska mål” (!) borde POUM, enligt honom, ha deltagit i den republikanska regeringens ansträngningar för att åstadkomma en folkfront mot fascisterna.

Han slår dock knut på sig själv när han påstår att POUM och anarkisterna var så oansvariga att de var ”beredda” att överge den viktiga fronten i Aragonien ”inför en förestående fascistisk offensiv”. Men Grahams artikel påstår ju motsatsen: ”Alla dess styrkor drogs bort från fronten.” Han hävdar att POUM-styrkorna övergav fronten för att delta i ”upproret”, men att fascisterna inte utnyttjade detta eftersom de låg i förhandlingar med POUM-ledarna.

Det tycks vara svårt att hålla ihop trådarna i den lögnaktiga historien.

POUM:s ”knivhugg i ryggen” och hotet från fascisterna gav inte regeringen något val, enligt Frank. Den kunde ”inte göra annat än att stämpla dessa aktioner som förräderi”.

Men Graham hävdar ju att POUM-ledarna var i direkt maskopi med fascisterna. Hur ska Frank ha det? Var POUM förrädare i fascisternas tjänst eller bara vilseledda ultraradikaler som måste ”tillrättavisas” av stalinisternas fasta hand?

Andra världskriget

För att ytterligare åskådliggöra sin uppfattning, gör Frank en jämförelse med andra världskriget. Han ställer upp ”tankejämförelsen”:

”att någon föregivet ultraradikal grupp i något av de krigförande länderna mot nazismen och fascismen mitt under andra världskriget skulle utropat kampen för en socialistisk revolution som den omedelbara konkreta uppgiften.”

Frank tror att den gruppen ”tveklöst” skulle ”stämplats som femtekolonnare och kontra-revolutionär”.

Faktum är att olika revolutionära grupper, framför allt trotskister, intog en liknande ståndpunkt. De hävdade visserligen inte att den socialistiska revolutionen var ”den omedelbara konkreta uppgiften”, men de vägrade att underordna arbetarnas kamp den folkfrontspolitik som bedrevs av socialdemokrater och stalinister. De vägrade att inställa klasskampen under kriget mellan de imperialistiska makterna eftersom alla de deltagande borgerliga regeringarna fortfarande var kapitalismens försvarare.

Stalinister och andra försökte brännmärka dessa grupper som just ”femtekolonnare och kontrarevolutionärer”. I USA, Storbritannien, Frankrike och andra länder fängslades och förföljdes trotskister för att de försvarade arbetarnas rätt att fortsätta kampen för sina intressen. I många länder uppträdde stalinisterna som angivare för att bevisa sin trohet mot folkfrontspolitiken.

Det brittiska kommunistpartiets meritlista är i det sammanhanget en av de sorgligaste man kan tänka sig för ett parti som anser sig tillhöra arbetarrörelsen. Inte nog med att man deltog i hetsen mot stridbara arbetare. Man krävde också att det brittiska imperiets kolonialslavar skulle vänta med att kämpa för sin frigörelse tills kriget var vunnet.

Hugh Thomas

För att underbygga sina anklagelser mot stalinisternas motståndare inom arbetarrörelsen, hänvisar Frank till en bok av den brittiske professorn Hugh Thomas, *Spanska inbördeskriget* (sv. övers. 1978) – ”det mest omfattande och välrenommerade historiska arbete som finns i frågan”.

Thomas återger ett påstående av den nazityske ambassadören på Francos sida, Wilhelm von Faupel, att Franco själv skulle ha bekräftat att händelserna i Barcelona i maj 1937 ”initierats” av hans egna agenter, som skulle ha infiltrerat POUM.

Exakt samma argument har också lanserats av en viss Sawtell i *Morning Star* 4 september - 95. Men både Frank och Sawtell ”glömmer” att hänvisa till Thomas bedömning av detta påstående. Thomas menar att det måste tas med en stor nypa salt, eftersom ”spioner är skryt-

samma” och Franco antagligen var ”angelägen att inför tyskarna antyda sin underrättelse-tjänsts effektivitet”.

Summa summarum är detta det enda ”bevis” som stalinisterna kan hänvisa till.

Komiskt

Närmast komiskt blir dock Franks resonemang när han ska reda ut den roll som Trotskijs teori om den permanenta revolutionen spelade i majhändelserna. Enligt Frank ”innebar” denna teori i ”POUM:s tolkning” att ”den enda seger som var värd att kämpa för var en socialistisk revolution, även om det betydde militära attacker mot den republikanska regeringen”. Hur detta går ihop med POUM:s och CNT:s deltagande i samma regering kan Frank dock inte förklara.

Återstoden av Franks argument ägnas åt Stalinregimens manövrerande för att övertala de imperialistiska regeringarna i Storbritannien och Frankrike att gå med på vapensändningar till republiken. Han upprepar argumentet att tyska och italienska elittrupper hade stor betydelse för Francos seger, men lyckas inte förklara varför inte några frivilliga anlände från Sovjetunionen. Vi kan lugnt utgå ifrån att en uppmaning att resa till Spanien för att slåss mot fascismen skulle ha hörtsammats av många sovjetiska arbetare. Istället avrättades och dömdes 100 000-tals kommunister i den terror som släpptes lös i samband med Moskvarättegångarna.

För Teddy-John Frank och Frank Graham är den viktigaste uppgiften i samband med Ken Loachs film att försvara vad som eventuellt återstår av stalinismens anseende. Användningen av Hugh Thomas bok i det sammanhanget är, som vi ska se, ett riskfyllt företag. Det är ingen överdrift att säga att Frank hugger sig själv ordentligt i foten genom att hänvisa till Thomas bok.

Thomas har en hel del att säga även om de så omskrutna vapenleveranserna till republiken. Han skriver att leveranserna inte var ett ”vänskapligt bidrag till den revolutionära saken” utan måste betalas. Betalningarna gjordes genom att föra större delen av den spanska guldreserven till Moskva. I slutet av kriget hävdade Stalins regim att republiken förutom de 500 miljoner dollar som betalats 1936 också var skyldig ytterligare 50 miljoner dollar.

”Upproret”

För att förstå det s.k. uppror som *Proletären* vill få oss att tro på, måste vi se till ett större sammanhang.

POUM hade begått det allvarliga misstaget att delta i den katalanska folkfrontsregeringen. När deras tjänster som vänsteralibi hade utnyttjats, kastades de i december 1936 ut ur regeringen. Redan under hösten inleddes en häxjakt mot POUM i den stalinistiska pressen. POUM brännmärktes som trotskister, en beteckning som var felaktig, och som med rätta aldrig accepterades av POUM.

Varför ville stalinisterna koppla ihop POUM med trotskisterna? Svaret är mycket enkelt. Kampanjen mot POUM sammanföll med den andra av de s.k. Moskvarättegångarna.

Den första processen mot de gamla ledarna för bolsjevikpartiet inleddes i augusti 1936 och ledde till avrättningen av Zinovjev och Kamenev. Den andra processen 1937 resulterade i dödsdomar mot Radek och Pjatakov. Den tredje 1938 beseglade ödet för Bucharin, Rykov och Rakovskij. Vid sidan av processerna mot dessa välkända ledare, fängslades, torterades och avrättades miljontals kommunister och andra sovjetiska medborgare.

Terrorn mot POUM, anarkister och andra som motsatte sig likvideringen av landvinningarna från juli 1936, när Francos trupper stoppades, tillkännagavs utan skrupler i Stalin-regimens husorgan *Pravda* den 17 december 1936:

”I Katalonien har elimineringen av trotskisterna och anarkosyndikalisterna redan börjat; den

kommer att genomföras med samma energi som i Sovjetunionen.”

För den initierade läsaren kunde detta bara betyda en sak: Moskvaprocesserna skulle få efterföljare också i Katalonien.

Telefonstationen

Den händelse som fick motsättningarna inom det republikanska lägret att explodera var striderna i Barcelona i maj 1937. Regeringstrupper försökte driva ut CNT-medlemmar som med lagens stöd kontrollerade telefonstationen (*Telefónica*) sedan juli året innan.

7 000 välbevärade specialtrupper skickades till Barcelona av regeringen i Valencia. De dödas antal uppskattades till mellan 500 och 1 000. Regeringschefen Caballero protesterade och tvingades av stalinisterna och deras borgerliga allierade att avgå.

CNT-ledarna reagerade, skam till sägandes, inte särskilt kraftigt; de fyra CNT-ledarna i regeringen behöll sina poster och accepterade i praktiken stalinisternas argument att revolutionen måste dö för att kriget skulle vinnas, även om de ofta protesterade mot den förda politiken.

När striderna var i gång behärskade CNT och dess allierade, enligt Thomas, hela den västra delen av staden samt alla förstäder. POUM-ledningens förslag till CNT om att bilda en allians mot stalinisterna och regeringen avsågs. CNT-ledarna i regeringen gick istället ut i radio med vädjanden om att lägga ner vapnen och återgå till arbetet.

I sin summering av majdagarnas resultat, betonar Thomas att hädanefter var det ”den republikanska staten som befann sig i krig med den nationalistiska staten, snarare än revolutionen mot fascismen”. Händelserna markerade ”revolutionens upphörande”.

Durrutis vänner

När striderna hade inletts den 3 maj, möttes ledarna för POUM, CNT och deras ungdomsorganisationer. Den ende som då tycks ha insett vidden av händelserna var POUM-ledaren Julián Gorkin, som sade:

”Antingen ställer vi oss i spetsen för denna rörelse för att utplåna den inre fienden, eller också faller rörelsen samman, och denna fiende kommer att utplåna oss.”

Det enda som hindrade ett beslutsamt motstånd var ledarnas vacklan och feighet. En grupp anarkister, *Amigos de Durruti* (Durrutis vänner), offentliggjorde en uppmaning att bilda en ”revolutionär junta”, som skulle inkludera POUM.

Durrutis vänner var en vänsteranarkistisk grupp, uppkallad efter den kände anarkisten Durruti. Den hade nära förbindelser med POUM och trotskisterna. Hugh Thomas kallar i sin bok dess medlemmar för ”bolsjevickiska anarkister” och ”leninister, utan att vara marxister”. Utan tvivel stod de nära trotskisterna i vissa grundläggande frågor.

CNT-ledningen avvisade förslaget med eftertryck och POUM:s press publicerade det utan kommentar.

Motstånd

När striderna pågått i flera dagar förberedde sig den 29:e divisionen, under anarkisten Jovers ledning, och den 26:e divisionen, under ledning av POUM-medlemmen Rovira, att marschera mot Barcelona för att undsätta sina kamrater. De övertalades dock av sina ledare att *inte* lämna fronten.

Ett annat försök att formera motståndet företogs av ledare för POUM:s ungdomsförbund och försvarskommittén i norra Barcelona. Målet var att organisera en kolonn bestående av officerskadetter från militärakademin för att erövra högkvarteret för kommunistpartiet och den katalanska regeringen. POUM-ledaren Nin satte dock stopp för planerna.

Det bör noteras att detta ägde rum flera dagar efter att striderna brutit ut. Några andra rörelser av anarkistiska eller av POUM ledda trupper mot Barcelona förekom inte. Påståendet att POUM- eller CNT-förband övergav fronten är inget annat än ren lögn.

Kampanjen mot POUM

Den välregisserade kampanjen mot POUM beskrivs ingående av Hugh Thomas, som ju Frank har så höga tankar om. Man kan verkligen fråga sig om Frank över huvud taget läst Thomas bok och dess beskrivning av krisen inom republiken. Låt oss ta ett exempel:

”Alltsedan Negrin bildat sin regering hade kommunisterna [dvs. stalinisterna] koncentrerat sig på förföljelsen av POUM. Dess ledare beskyldes för fascism och för att konspirera med Franco. Det förföljelsearbetet, som omfattade arrestering, förhör och tortyr utfördes huvudsakligen av utländska kommunister. De spanska kommunisterna, som inte kände till och inte vågade gissa sig till sanningen, iakttog vad som försiggick och applåderade feget, varigenom de gav upphov till ett moraliskt förfall inom den republikanska rörelsen som de kanske aldrig till fullo förstod.”

Thomas klarlägger också bakgrunden till de motsättningar inom det republikanska lägret som exploderade i Barcelona i maj 1937:

”Republikens kris var följden av att det sedan juli 1936 hade dykt upp en ny kraft i spansk politik, nämligen kommunistpartiet, en rörelse understödd av Rysslands diplomatiska och militära hjälp, ledd av en skara erfarna internationella kommunister och med stöd av många människor inom medelklassen. Ty detta var inget vanligt kommunistparti. Om dess propaganda återgick på den ryska revolutionen, passade och återspeglade dess praktiska politik önskningarna hos ägare av småbutiker, små jordbruk, taxichaufförer, lägre tjänstemän och yngre officerare, som anslöt sig till det mellan juli 1936 och årets slut. De gjorde det utan att just läsa något av Marx eller veta så mycket om Ryssland, i hopp om att finna ett skydd mot anarkism och laglöshet.”

Samma karaktäristik av kommunistpartiets sociala bas återfinns hos ögonvittnen som George Orwell och Franz Borkenau.

Mordet på Nin

POUM:s ledare Andrés Nin mördades av Stalins agenter efter striderna i maj. Hugh Thomas bok, som får så goda vitsord av Teddy-John Frank, tillhandahåller en utförlig beskrivning av hur mordet gick till:

”Det ser ut som om Nin först hade förts med bil från Barcelona till [GPU-chefen] Orlovs eget fängelse, i den till ruiner förvandlade förutvarande katedralstaden Alcalá de Henares, Azañas och Cervantes födelsestad men nu närmast en rysk koloni. Han undergick där det sedvanliga sovjetiska förhöret av förrädare. Hans motstånd mot dessa metoder var förbluffande. Han vägrade att underteckna dokument, där han bekände sin och sina vänners skuld. Orlov var alldeles rådlös. Det var också Bielov och Vittorio Vidali, som uppenbarligen var hans kolleger i de faktiska förhören med Nin. Vad skulle de göra?... Till slut föreslog, enligt vad Hernández senare uppgav, italienaren Vidali att man skulle simulera ett ’nazistanfall’ för att befria Nin. Därför gick en mörk natt, förmodligen den 22 eller 23 juni, tio tyska medlemmar av den internationella brigaden till storms mot det hus i Alcalá, där Nin hölls fängslad. För att dra till sig uppmärksamhet talade de tyska under den låtsade attacken och lämnade kvar några tyska järnvägsbiljetter. Nin fördes bort och mördades, kanske i El Pardo, den kungliga parken strax norr om Madrid.”

Thomas utreder i detalj hur bevisen mot Nin förfalskades eller tvingades fram. Hans dom är tveklös: ”Samtliga var förfalskningar”.¹

Agenter

Några av de stalinistiska agenterna i Spanien bar välkända namn: André Marty, Walter Ulbricht, Palmiro Togliatti, Ernö Gerö, Mehmet Shehu, Enver Hoxha, Luigi Longo och Codo-

¹ Se [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) för en utförlig redogörelse för denna historia.

villa. Många av dem blev under 40-och 50-talet ”framstående” stalinistiska ledare i sina hemländer.

Pavel Sudoplatov, en av nyckelfigurerna i den stalinistiska terrormaskinen utomlands, har på senare år berättat om den viktiga roll som operationerna mot den spanska arbetarklassens vänsterflygel spelade för stalinismen. I boken *Direktoratet* (sv. övers. 1994) skriver han:

”Alla våra senare underrättelseinitiativ härrörde från kontakter vi fick och erfarenheter vi drog i Spanien. De spanska republikanerna förlorade, men Stalins män och kvinnor segrade. När det spanska inbördeskriget tog slut fanns det ingen plats kvar i världen för Trotskij.”

GPU-chefen Orlov skickades till Spanien i juli 1936, fortfarande enligt Sudoplatov. Hans ”viktigaste uppgift var att ansvara för sådana operationer som kidnappningar och terroråd gentemot trotskister och andra personer som specialtjänsten ville neutralisera”.

Sudoplatov fick själv rapporter om Orlovs verksamhet genom en viss Spiegelglas, som ofta besökte Spanien. Enligt Spiegelglas gjorde Orlov ”ett gott arbete när det gällde att eliminera trotskister i Spanien”.

Delar av Sudoplatovs uppgifter finns redan minutiöst kartlagda i POUM-ledaren Julián Gorkins bok *Mordet på Trotskij* (sv. övers. 1972). I Spanien rekryterades bl.a. Trotskijs mördare, Ramón Mercader. Gorkins slutsats av sina efterforskningar kring mordet på Trotskij i Mexiko 1940 är att:

”alla eller nästan alla de som hade medverkat och organiserat mordet på Trotskij hade gått genom ekluten under spanska inbördeskriget... För stalinismen var spanska inbördeskriget ett verkligt experimentalfält, en storartad skola: ’bodelsskolan’.”

Trotskister

Beteckningen trotskist användes helt urskiljningslöst av stalinisterna. Eller som Franz Borkenau, en österrikisk reporter som skrev en berömd bok från inbördeskrigets Spanien – *The Spanish Cockpit* – uttrycker det: ”kommunisterna har tagit för vana att fördöma var och en som är oense med dem om något som trotskist”.

Även Borkenau skildrar den förändring som inträdde i och med stalinisternas ökade inflytande:

”Den som ständigt darrar för att se sig anhållen, åtalad, kanske avrättad, var i augusti aristokraten, prästen, företagaren, den rike köpmannen, den välbärgade bonden. Idag är han, vid sidan av direkta agenter i Francos sold, den som är oense med den kommunistiska politiken, även i småsaker. I augusti var det den som, genom sin samhällsställning, var motståndare till de lägre klasserna. I februari är det den som, genom sina åsikter, inte ens var motståndare utan kritiker av kommunistpartiets officiella politik.”

Landau

Den österrikiske forskaren Hans Schafranek publicerade 1988 en stor biografi över Kurt Landau, en av de vänstersocialister som mördades av stalinisterna. Enligt Schafraneks beräkningar fanns det sommaren 1937 ca 15 000 politiska fångar som var antifascister i regeringens eller GPU:s fängelser. Om Proletärens experter betvivlar våra uppgifter, kan vi med Schafraneks hjälp även förse dem med adresserna till dessa GPU-fängelser.

Landau, som var mycket känd i europeiska vänsterkretsar, anklagades av GPU för att ha skapat en terroristgrupp, som inte bara skulle vara ansvarig för ”upproret” i Barcelona, utan också hade som mål att mörda Stalin och ledarna för Komintern. Av en ren ”tillfällighet” var anklagelserna exakt desamma som vid processerna i Moskva.

Andra socialister som mördades av GPU:s stalinister var den tjeckiske trotskisten Erwin Wolf, som sannolikt fördes till Sovjetunionen för att avrättas, och den tyske trotskisten Hans Freund

(känd som Moulin), som skötte kontakterna med Durrutis vänner.

I samband med majhändelserna försvann också den kände italienske anarkisten Camillo Berneri och hans medarbetare Barbieri, båda sannolikt mördade av stalinisterna. Berneris kritik mot CNT-ledarnas närvaro i regeringen var en orsak så god som någon.

Rättegång

Rättegången mot de gripna POUM-ledarna inleddes inte förrän i oktober 1938. Då var Nin redan mördad och trots att ledningen för Komintern krävde ”det fullständiga utrotandet av det trotskistiska POUM-gänget”, blev åklagarna tvungna att avskriva de allvarligaste anklagelserna. De åtalade POUM-ledarna, som inte i likhet med de åtalade i Moskva brutits ned av eftergifter och kapitulationer, visade öppet sitt förakt för hela tillställningen. En av dem insisterade på att kalla domaren ”Herr Vysjinskij” efter den ökände åklagaren vid Moskva-processerna.

Tre av POUM-ledarna, Gorkin, Andrade och Bonnet, dömdes till *15 års fängelse för revolutionär verksamhet*. Borgarna hade inte längre något behov av sina stalinistiska lakejer, utan dömde dessa socialister för vad de ansåg vara deras verkliga brott.

Thomas omdöme om förföljelserna mot POUM går inte med bästa vilja i världen att sammanfoga med Proletärens påståenden: ”De brott som begicks mot POUM var barbariska handlingar, som utfördes i Spanien av spanska och utländska kommunister på befallning av republikens enda och över måttan mäktiga allierade, Ryssland.”

Ögonvittne

En av de trotskister som överlevde var Domenico Sedran, mer känd som Adolfo Carlini. Han har, liksom Landaus hustru Katia, lämnat en redogörelse för hur han arresterades och fängslades. En söndag i mars 1938:

”befann sig praktiskt taget hela den trotskistiska gruppen i Barcelona i de underjordiska cellerna vid Calle Layetana, naturligtvis förutom den stalinistiske provokatören Max Joan. Kamrat Luigi Zannon var inte heller med oss, eftersom han användes av polisen enligt mönstret från Moskva-rättegångarna.”

Vad var det för människor som ingick i gruppen? Carlini ger en utförlig beskrivning:

”Tillsammans med kamrat Manuel Fernández fanns jag, Carlini, Viktor Ondik, en tjeck som sårats i lungan på Huescafronten, Åge Kielsen, en dansk som kämpat på Madridfronten, Jaime Fernández, den enda soldat som modigt lyckats fly från Toledos Alcazár när det ockuperades av de frankistiska generalernas styrkor, Teodoro Sanz, som hade ena handen till hälften förlamad av en skada på Madridfronten, Antonio Guerrero, som fått ett ben amputerat efter en skada på Madridfronten och en trotskistsympatisör, Palacio, som förlorat sin enda son, 16 år gammal, som föll under anfallet på Montañabarrackerna i Madrid. Även den ansvarige för CNT:s tryckeri greps, liksom två sympatisörer som vi överlämnat utgivningen av tidningen *La Voz Leninista* till.”

Efter två veckor i isoleringscell fördes Carlini till förhör. Förhørsledaren krävde att han skulle underteckna samma bekännelse som Zannon redan undertecknat. Därefter skulle han frisläppas och få återvända till Frankrike. Bekännelsen gick ut på att en rysk kapten skulle ha dödats av Grandizo Munis, ledaren för trotskisterna i Barcelona.

Efter att ha vägrat underteckna ”bekännelsen”, misshandlades han och hotades med stränga straff vid en kommande rättegång. De gripna överfördes senare till ett kloster som omvandlats till regeringsfängelse. Några dagar innan Francos trupper anlände, tog de fascistiska fångarna kontroll över fängelset i samförstånd med vakterna och undkom. Genom påtryckningar blev även trotskisterna frigivna.

Rättegången mot trotskisterna blev aldrig av eftersom Francos trupper intog Barcelona samma

dag som den skulle inletts.¹

Trotskyj fördömde?

Sandén påstod redan förra året, vilket nu upprepas av Teddy-John Frank, att stalinismens främste bekämpare inom arbetarrörelsen under 30-talet, den ryska revolutionären Leo Trotskyj, skulle ha fördömt ”upproret”.

Detta är naturligtvis bara ett resultat av okunnighet eller den vanliga ohederlighet som utmärker inbitna stalinister när de ska polemisera mot sina motståndare inom vänstern. Trotskyj och de s.k. trotskisterna, dvs. medlemmarna i de grupper som 1938 bildade Fjärde internationalen, fördömde inte alls arbetarnas motstånd mot stalinisternas provokationer i Barcelona under våren 1937.

Däremot fördömde både Trotskyj och hans anhängare i Spanien, några tiotal kamrater organiserade i den spanska gruppen av bolsjevik-leninister (den beteckning som ofta användes av trotskisterna under 20- och 30-talet), den passivitet och förlamning som utmärkte arbetarnas ledare. Ledningen för POUM och CNT/FAI vägrade att göra beslutsamt motstånd och kapitulerade efter några dagars strider.

Enligt Trotskyjs uppfattning borde POUM ha förutsett dessa händelser och förberett sig genom att inta en politiskt oförsonlig hållning både till regeringen i Katalonien och den i Madrid. Genom att organisera arbetarna självständigt från borgarna kunde kampen mot fascismen vinnas.

Trotskyj förespråkade dock ingen neutralitet mellan den borgerliga regimen (folkfronten) och fascisterna. Tvärtom kunde POUM enbart ha utvecklats till ett revolutionärt parti genom att aktivt – men självständigt – delta både i den militära kampen och i arbetarnas och fattigböndernas kamp mot ”sina” kapitalister och godsägare.

Istället krävde POUM att dess ledare skulle ges tillåtelse att återinträda i den katalanska regeringen. POUM-ledningen närde illusioner om att den borgerliga regimen skulle kunna besegras om bara arbetarorganisationerna fick ett dominerande inflytande i regeringen.

Gentemot POUM-ledningens eftergifter och illusioner förespråkade trotskisterna en aktiv politik som utgick ifrån de landvinningar som uppnåtts genom arbetarnas eget motstånd mot Francos kupp.

Casanova

Den som verkligen vill ta reda på trotskisternas politik under spanska inbördeskriget bör konsultera den polske trotskisten Mieczyslaw Bortensteins bok *Spanska inbördeskriget och stalinismens förräderi* (skriven under pseudonymen Casanova, sv. övers. 1972). Efter gripandet av Munis, var Bortenstein ledare för den trotskistiska gruppen i Barcelona.

I ett flygblad som är daterat i Barcelona 19 juli 1937, klargjorde gruppen i 10 punkter sina ståndpunkter efter majhändelserna:

1. fascismen måste besegras med det enda effektiva vapnet – den proletära revolutionen;
2. så länge arbetarna inte är tillräckligt starka för att ta makten, måste vi försvara våra demokratiska rättigheter, genom en enhetsfront mellan CNT/FAI och POUM som är baserad på kamp;
3. för bildandet av revolutionära råd för arbetarna, bönderna och soldaterna;
4. mot folkfrontens regering, som är baserad på klassarbete, måste vi ställa revolutionära råd, som vid en kongress väljer en ledning som företräder arbetarna, soldaterna och bönderna;

¹ Mer om denna historia, se [Rättegången mot de spanska bolsjevik-leninisterna](#) på marxistarkivet. – Red

5. kapitalisterna måste exproprieras i sin helhet och monopol upprättas på utrikeshandeln;
6. jorden till dem som brukar den; frivillig kollektivisering av jorden;
7. endast en centraliserad armé under ett gemensamt kommando kan garantera en militär seger; men i en revolutionär armé måste soldaterna åtnjuta politiska rättigheter, officerarna väljas och kunna avsättas av soldaterna;
8. nationella minoriteter måste få styra sig själva och Marocko ges fullständig frihet;
9. mot stalinisternas och socialdemokraternas nonintervention; arbetarklassen i Europa måste ingripa på revolutionens sida och omvandla den till en europeisk revolution;
10. alla konsekventa revolutionärer måste samlas i ett nytt revolutionärt parti, som en del av den nya, fjärde Internationalen.

Möjligheter

Fanns det då några möjligheter för ett segerrikt motstånd mot den stalinistiska kontra-revolutionen? Leo Trotskij ansåg det:

”Om det katalanska proletariatet hade gripit makten i maj 1937 – på samma sätt som det redan hade gripit den i juli 1936 – skulle de ha funnit stöd över hela Spanien. Den borgerligt-stalinistiska reaktionen skulle inte ens ha funnit två regementen för att krossa de katalanska arbetarna. I det territorium som ockuperades av Franco skulle inte bara arbetarna utan också bönderna vänt sig till det katalanska proletariatet, isolerat den frankistiska armén och drivit fram dess oemotståndliga sönderfall. Det är tveksamt huruvida någon utländsk regering under dessa förhållanden skulle ha riskerat att kasta ut sina regementen på Spaniens brinnande jord. En intervention skulle ha blivit materiellt omöjlig, eller åtminstone extremt farlig.”

Skuld

Både Arne Larsson och Frank Graham uppfattar Loachs film som ett personligt angrepp på deras egna insatser under inbördeskriget. Filmen ska naturligtvis inte uppfattas på det sättet.

Skulden för stalinisternas terror mot de revolutionära arbetarna kan inte läggas på de arbetare som kämpade på den republikanska sidan, oavsett om det var i milisen, internationella brigaden eller regeringsarmén. De gav sina liv för kampen mot fascismen, men var inte ansvariga för sina ledares politiska brott.

Varför?

Vad är orsaken till att ledningen i KPML(r) känner sig tvingad att åter saluföra gamla lögner som redan avslöjats många gånger om? Varför tillrättavisa en filmrecensent på ett så föröd-mjukande sätt?

Det finns naturligtvis ett behov hos de äldre, inbitna stalinisterna i partiet att försvara sin historia. Men det är nog inte den viktigaste anledningen.

Den främsta orsaken är att ledningen numera själv bedriver en klassisk folkfrontspolitik: i motståndet mot EU-medlemskapet, det okritiska stödet till ANC, PFLP och andra partier och rörelser.

En konsekvens av detta är att KPML(r) numera har vänskapliga förbindelser med de mest diskrediterade delarna av stalinismens allt färre anhängare. Vid den senaste kongressen, som firade partiets 25-årsjubileum, kunde man skryta med gäster och lyckönskningstelegram från många håll.

Det räcker med att nämna några för att förstå vilka KPML(r) ser som sina närmaste vänner: Koreas Arbetarparti, styrande parti i det ärftliga stalinistiska kungariket Nordkorea, och Allunionella Kommunistpartiet i Ryssland, som leds av den ökända stalinisten Nina Andrejeva.

Från USA:s kommunistparti, eller snarare vad som återstår av det, kom ett telegram under-

tecknat av Gus Hall, som berömmar KPML(r)s ”fasta tillämpning av marxismens-leninismens skapande principer”. Denne Hall är inte vem som helst. I sin slaviska och livslånga följsamhet mot ledarna i Kreml kan han nog bara tävla med Hilding Hagberg.

För den som känner till stalinismens historia är det inte alls konstigt att försvaret av uppenbara lögner ingår i tillämpningen av ”marxismens-leninismens skapande principer”. Om det ”fantasifula” inslaget i stalinismen ska tillskrivas dessa ”skapande principer” ska vi låta vara osagt. Det enda hoppfulla i sammanhanget är att stalinister mycket sällan lyckas ljuga på ett tillräckligt intelligent sätt för att inte genast bli avslöjade.

Fossil?

Behöver vi verkligen bry oss om dessa fossil från stalinismens glansdagar?

I den mån de försöker vinna ny terräng bland ungdomar, är det nödvändigt att överallt bemöta deras försök att återuppliva en rörelse som borde sakna varje attraktionskraft för radikala ungdomar. Lögner som ständigt upprepas har en tendens att bli accepterade – om de inte bemöts med fakta och analys.

För 25 år sedan försökte diverse stalinistiskt inspirerade grupper väcka liv i Stalins gamla historieförfalskningar. Vi kallade det då för lögnens renässans. De lyckades till vissa delar med sina avsikter. En stor del av vänstern infekterades av lögnerna. Några få försökte bemöta dem med gedigen dokumentation.

Har lögnerna samma utsikter att lyckas idag? Det är alla antistalinistiska socialisters uppgift att se till att de inte har det.

Per-Olof Mattsson

Extra bilaga i *Internationalen* 15 februari (nr 7) 1996

Litteratur:

Casanova (pseud. för Mieczyslaw Bortenstein), [Spanska inbördeskriget och stalinismens förräderi](#) (1972)

José García Pradas, [Ryssland förrådde oss! En spansk anklagelse](#) (1939)

Julian Gorkin, [Mordet på Trotskij](#) (1972)

Brita Gröndahl, *Frihetlig kommunism i praktiken: Experiment i självförvaltning i Spanien 1936–1939* (1986)

Felix Morrow, [Spanien 1931-1937: revolution och kontrarevolution](#) (1976)

George Orwell, *Hyllning till Katalonien* (1971)

The Hidden History of the Spanish Civil War (Revolutionary History vol. 1 (1988), nr 2)

The Spanish Civil War: The View from the Left (Revolutionary History vol. 4 (1992), nr 1/2)

Hugh Thomas, *Spanska inbördeskriget* (1978).

Folket i Bild / Kulturfront

FIB/Kulturfront 11-12/95

Land, frihet och värphöns

av Hans Isaksson

KEN LOACH ÄR, SOM SÅ många brittiska intellektuella, trotskist. Därmed är inte allt sagt om denne förträfflige filmregissör, som gett oss så många högtidsstunder framför filmduken – på senare år främst *Riff-Raff*, *Raining Stones*. Hans film *Lady-Bird*, *Lady-Bird* har jag dock ädelt avstått från att recensera och valde att betrakta detta stycke känslomättade socialporno-grafi i Maciej Zarembas anda som ett olycksfall i arbetet.

Om hans senaste film, *Land och Frihet*, bör man dock inte tuga. Den handlar om spanska inbördeskriget 1936-38 och är något så ovanligt som en filmisk skildring inifrån och underifrån av en revolutionär period. Ken Loach har fått högaktningfulla recensioner i den gula filmpressen. Alla vet ju att han är vänster och ett geni. Det måste för borgerliga bedömare då kännas som en stor lättnad hur han, mitt i en historisk period, då högern och fascismen i nya former är på frammarsch i Europa, lyckas skildra en antifascistisk rörelse utan att på minsta sätt gripa in i dagens historia eller att stöta de ännu levande imperialistmakter för pannan som den gången bäddade för fascismens seger i Spanien.

Läget i Spanien och Världen var ungefär följande 1936: Hitler rustade för fullt i Tyskland och fick göra det eftersom han intalat västmakterna att han skulle gå mot bolsjevikerna. I öst hade det fascistiska Japan gått in i Kuomintangkina – och fick göra det, eftersom man var anti-kommunistiskt och ännu inte bombat Pearl Harbour. I Italien satt Mussolini sedan 1922, i Portugal fascisterna Salazar – båda med de bästa relationer till de imperialistiska kolonialmakterna i väst, England och Frankrike som behärskade Medelhavets södra kust och Bosporen. I de spanska kolonierna gjorde högerelementen under Franco uppror mot den republikanska regeringen i Spanien och började sin marsch mot Madrid. Frankrikes folkfrontsregering vägrade, uppmuntrad av England, liksom detta land att stöda Spaniens legala regering mot högerupproret.

1935 års Komintern-kongress hade antagit linjen om en folkfront mot fascismen. Det var väsentligen en defensiv politik. Nationellt innebar det att kommunistpartierna i kapitalist-länderna sökte enhet med socialdemokrater och andra arbetarpartier mot extremhögern. Internationellt innebar det ihärdiga försök från Sovjetunionens sida att få till stånd enhet med i första hand England och Frankrike mot fascistregimerna. För Spaniens del innebar detta att Spanska Kommunistpartiet, PCE, skulle verka för enhet med småborgerliga partier mot fascistupproret, vilket i sin tur innebar, att man skulle avstå från långtgående socialiseringar och konfiskationer av mindre jordbruk, där jordägaren stödde regeringen.

Motiven för detta var dels att inte i onödan alienera de kapitalistiska demokratierna i Väst, dels att samla maximal styrka nationellt mot Franco. Förutom Mexico var Sovjetunionen den enda utländska makt som materiellt och politiskt stödde den demokratiskt valda regimen i Spanien och motståndet mot Franco. Arbetarrörelsens olika grenar i Spanien organiserade först en milis till republikens försvar, därefter en folkarmé, som kunde köpa vapen av Sovjet.

Den drivande kraften i detta blev alltmer PCE – men traditionellt starka grupper av anarkister deltog också i rörelsen. En mindre, trotskistisk, väpnad organisation, POUM, verkade också i fronten. Den fanns nästan uteslutande i Katalonien.

När Ken Loach skildrar spanska inbördeskriget i sextio års perspektiv skildrar han hur en ung kommunistisk arbetare från England far till Spanien för att slåss till republikens (och sitt eget) försvar, av en slump hamnar i POUM (visste han inte vad trotskister stod för?) och deltar i striderna. Han förälskar sig (förstås) i en (kvinnlig) stridskamrat. Motsättningar inom fronten uppstår då milisgrupperna skall inordnas i Folkarmén. Från och med nu talar filmen med trotskistisk vokabulär om arméledningen som ”stalinisterna”. Stalinisterna ställer villkor. Stalinisterna förbjuder kvinnor att göra fronttjänst (vilket argument nog inte förfelar sin verkan på dagens, visserligen pacifistiska, vänsterfeminister), stalinisterna är flata mot västimperialisterna och förbjuder konfiskering av jordägande motståndsmän, stalinisterna avväpnar POUM-avdelningar som vägrar inordna sig, stalinisterna bekämpar strejker i av fascisterna belägrade städer, stalinisterna skjuter (visserligen av misstag) hans älskarinna.

Det var, kort sagt, enligt Loach, kommunisterna, snarare än fascisterna som krossade den spanska revolutionen.

Jag förstår mycket väl bitterheten, den bitterhet mot PCE som kunde finnas hos folk på spanska frontens vänsterkant då det begav sig. Det *kan* till och med hända att ”stalinisterna” hade fel, att nederlaget mot Franco var historiskt onödigt, att de spanska kommunisterna genom att förhålla sig lika självständiga gentemot Kominternledningen som de kinesiska kamraterna (som dock slogs över en subkontinent och med landgräns mot Sovjet) kunde ha slagit ned fascismen. (De spanska erfarenheterna bidrog ju, liksom Münchenöverenskommelsen 1938 till att övertyga Sovjetunionens ledning om att enhet med västmakterna mot fascismen inte var möjlig och ledde hösten 39 till Molotov-Ribbentroppakten – enligt trotskistisk historieskrivning ett än större svek). Omringade av fascister i väster och öster, med ett snart tyskockuperat Frankrike i norr, med ett fientligt Storbritannien runt kusterna skulle man i Spanien sedan i lugn och ro ha byggt socialismen. Men jag betraktar det, till skillnad från Loach, inte som *historiskt* givet att så kunnat ske, och delar därför inte hans upprördhet såhär 60 år efteråt.

Är Ken Loach f.ö. riktigt säker på att *alla* de beskyllningar för förräderi som riktades mot ”antistalinistiska” frondörer under kriget var påhitt av en sjuk hjärna i Kreml?

Samtidigt som POUM:s ideologer hetsade mot Sovjetledningen manade ju Leo Trotskij sina forna landsmän i Sovjetunionen att verka för Sovjetunionens nederlag i det kommande kriget – kan det tänkas att *någon* av hans anhängare tagit honom på orden?

Vad vill Loach säga med sin skildring, förutom att än en gång kolportera en trotskistisk historieskrivning till en suktande biopublik, till brädden fylld med prostalinistiska myter om 1900-talets historia?

Är han ute efter att varna de revolutionära massorna i dagens Europa mot sovjetinfiltratörer i rörelsen? Vill han visa hur farligt det kan vara att i den pågående bonderevolutionen på Europas landsbygd se mellan fingrarna med de små jordägarnas individualism? Det verkar nästan så. Någon vägledning i modern antifascistisk kamp till en ny generation ger hans film inte.

I min späda ungdom arbetade jag på Sälhylltans hönseri utanför Vislanda. Det var ett intressant arbete, som jag så småningom tyvärr fick sparken ifrån, annars kanske jag fortfarande hade arbetat där. Jag lärde mig mycket där. Dels blev jag kommunist – för första gången råkade jag nämligen här höra två företagare som talade om arbetare och om politik med varandra utan att de visste att jag lyssnade.

Vidare lärde jag mig en del nyttigt om ängsliga varelser genom att studera hönsen, i synnerhet de lätta högvärpande Vit Leghornhönsen – man måste närma sig dem mycket försiktigt, men när man väl fått grepp om dem kunde man placera dem upp och ned eller i vilken ställning som helst utan att de rörde sig ur fläcken.

En annan iakttagelse – den gällde f.ö. samma hönsras – har sedermera i metaforisk form kommit att betyda mycket för mina politiska bedömningar:

Ett säkert tecken på att en höna var improduktiv och därför borde avlivas var att dess fjäderskrud var skinande vit och till synes ren.

Närhelst jag i mitt senare liv träffat en trotskist har jag slagits av likheten med dessa olyckliga hönsfåglar: En snövit framtoning, en massa kackel – men inget kommer ut av det. Dock har jag låtit mig nöja med att konstatera likheten – aldrig dragit de yttersta konsekvenserna.

Detta för att lugna en ev. ängslig Ken Loach. Men för säkerhets skull bör han värpa nästa gång han kacklar.

Brev till FIB/Kulturfront

Mikael Löwengren

SettLästHört

Folket i Bild/Kulturfront

Stockholm 30 mars 1996

Hej,

med en viss försening har jag läst Hans Isakssons artikel om Ken Loachs film *Land och frihet* i nr 11/12 -95 av er tidning och det är knappast oväntat att filmen skulle riva upp den gamla diskussionen om stalinismens roll i spanska inbördeskriget. I en extrabilaga till *Internationa- len* nr 7-96 försökte jag besvara en del av de lögnerna som publicerats i KPMLr:s tidning *Proletären* om filmen och de händelser den skildrar.

Men nu visar det sig att även *Folket i Bild* drar sitt strå till att hålla de gamla lögnerna vid liv. Flera *Internationa- len*-läsare har hört av sig och påtalat den något subtilare form av lögnens renässans som Hans Isaksson ägnar sig åt. Isaksson är förvisso inte lika självsäker som skribenterna i *Proletären*, men tongångarna känns igen.

I sin krönika ägnar sig Isaksson åt att rejält smutskasta Loachs film. Han anser att man inte kan tåga om *Land och frihet*. I "den gula filmpressen" (vad det nu kan vara?) har Loach fått "högaktningfulla recensioner". Isaksson tror att "borgerliga bedömare" känner det som en lättnad att Loach skildrar en antifascistisk rörelse utan att på minsta sätt gripa in i dagens händelser, eller stöta sig med de imperialistiska makter som på 30-talet bäddade för Francos seger.

Därefter försöker – och försöker är verkligen det rätta ordet – Isaksson beskriva läget i världen och Spanien 1936, det år som inbördeskriget bröt ut. Han tycks inte riktigt förstå varför de stora imperialistmakterna lät Hitler, Mussolini och Franco hållas. Att de alla försvarade kapitalismen – och att de däri hade en gemensam grund – förefaller inte Isaksson ha upptäckt.

Beskrivningen av Kominterns folkfrontspolitik är också något av ett försök. Isaksson påstår

att den innebar att stalinisterna eftersträvade enhet med socialdemokraterna och andra arbetarpartier mot fascismen. Om det ändå hade varit så väl. Det som Isaksson beskriver är just den politik för arbetarnas enhetsfront som Trotskij och hans anhängare förespråkade ända sedan början av 30-talet i Tyskland.

I verkligheten innebar folkfrontspolitiken enhet med socialdemokraterna och ”de antifascistiska borgarna” till försvar för den borgerliga ordningen, vilket också framgår när Isaksson går vidare till situationen i Spanien: I Spanien sökte stalinisterna enhet med ”småborgerliga partier”, vilket innebar att man skulle ”avstå från långtgående socialiseringar och konfiskationer av mindre jordbruk, där jordägaren stödde regeringen”. Bortsett från att jordägare knappast innehade ”mindre jordbruk” – Isaksson vill ge intryck av att det handlar om småbönder – har han alldeles rätt i att man inte ”i onödan” ville stöta bort inhemska eller utländska borgare.

Den smärtsamma process genom vilken stalinister och borgare drev fram en s.k. folkarmé – dvs. upprättade en ny borgerlig armé istället för den som gått över till Franco – genom att upplösa arbetarorganisationernas egna miliser, tycks Isaksson uppfatta som en idyll. I Loachs film är ju detta handlingens centrum, den punkt där motsättningarna mellan stalinister och borgare, å ena sidan, och anarkister och POUM, å andra sidan, sammanstrålar.

Isaksson antyder att endast folkarmén kunde köpa vapen av Sovjetunionen. Det fanns naturligtvis ingenting som hindrade att Stalin sålde vapen till milisen, men det är inte där skon klämmer. Den ledande gruppen kring Stalin ville inte sälja vapen till en arbetarmilis. Det kunde man bara tänka sig att göra till en borgerlig armé där de egna anhängarna (de inhemska stalinisterna) hade ett avgörande inflytande.

Därefter levererar Isaksson – knappast oväntat – den gamla kära lögnen om att det i Spanien också fanns en ”mindre, trotskistisk, väpnad organisation, POUM”. För Isaksson tycks det inte spela någon som helst roll att detta påstående otaliga gånger avslöjats som den lögn den är. Vare sig Trotskij, den tidens trotskister eller POUM själva betecknade någonsin partiet som trotskistiskt.

Efter att hjälpligt ha lyckats hålla sig i närheten av sanningen, blir Isaksson ovederhäftig så det räcker när han kommer fram till Loachs film. Allt skylls på stalinisterna, klagar Isaksson. Han tycks tro att filmen handlar om spanska inbördeskriget i dess helhet. I själva verket gestaltar Loach enbart en fas – visserligen en avgörande fas – av kriget. Man kan inte beskylla konstnärer för att inte måla hela himlen.

Isaksson kommer fram till slutsatsen – och tycks anse att det är något fel med den – att Loach egentligen menar att det var kommunisterna (dvs. stalinisterna) snarare än fascisterna som krossade den spanska revolutionen. Visst var det stalinisterna som gick i spetsen för krossandet av den sociala revolutionen. Däremot var det naturligtvis fascisterna som besegrade republiken, men genom att döda revolutionen bidrog stalinisterna till att även kriget förlorades. Drivkraften för arbetarnas och småböndernas deltagande – dvs. drömmen om ett annat och bättre samhälle – försvann.

Till skillnad från sina stallbröder i *Proletären*, medger dock Isaksson att stalinisterna kanske hade fel och att de kanske bidrog till nederlaget. Om de hade förhållit sig lika ”självständigt” som ”de kinesiska kamraterna” (dvs. Maos gerillaarmé) kanske allt hade förlöpt på ett lyckligare sätt, resonerar Isaksson.

Efter detta ögonblick av rannsakan faller Isaksson åter tillbaka i mängden av gamla lögner.

Är det riktigt säkert att inte några av stalinisternas beskyllningar om förräderi var berättigade? I en uppvisning i den gamla stilen slår Isaksson knut på sig själv:

”Samtidigt som POUM:s ideologer hetsade mot Sovjetledningen manade ju Leo Trotskij sina forna landsmän i Sovjetunionen att verka för Sovjetunionens nederlag i det kommande kriget – kan det tänkas att någon av hans anhängare tagit honom på orden?”

Här firar verkligen okunnigheten triumfer!

Socialisters kritik av förhållandena i Sovjetunionen har av stalinister alltid betecknats som ”hets”. Vad syftar på Isaksson på? Är det protesterna mot arbetarnas bedrövliga förhållanden, eller tvångskollektiviseringen av bönderna, eller rättegångarna mot de gamla revolutionsledarna?

När det gäller Trotskijs inställning till Sovjetunionen i händelse av krig, låt oss bara ta ett av otaliga exempel. I maj 1940 – bara några månader innan Stalins agenter mördade honom – formulerade han sig så här i ett manifest:

”Samtidigt som den för en outröttlig kamp mot oligarkin i Moskva, avvisar Fjärde Internationalen beslutsamt varje politik som skulle hjälpa imperialismen gentemot Sovjetunionen.”

Trotskijs sista politiska strid (dokumenterad i boken *Till marxismens försvar*) utkämpades faktiskt mot de av hans anhängare som vägrade att försvara Sovjetunionen gentemot imperialismen. Detta borde Hans Isaksson känna till. Han är ju knappast någon nykomling inom vänstern, men tycks ha svårt att vänja sig av med att kasta ogrundade beskyllningar omkring sig.

Vad har Isaksson för stöd för sitt påstående? Ett påstående som utgör grunden för hans insinuationer. Han avstår visserligen ifrån att öppet försvara lögnen om att POUM eller andra socialister var agenter åt Franco, men han vill ändå utså tvivel om deras revolutionära heder.

Isaksson har svårt att förstå Loachs motiv för att göra filmen och det har han all rätt att göra. Om man inte, som Loach och många andra, betraktar händelserna i Barcelona 1937 som kulmen på en revolution som avbryts genom stalinisternas och borgarnas repression, är det naturligtvis inte så lätt att inse vad filmen har för syfte. Om den frågan kan vi självklart diskutera, men då måste Isaksson först av allt och en gång för alla göra sig av med de gamla stalinistiska lögner som han visserligen tycks tvivla på men ändå i sista hand lutar sig mot.

Avslutningen på krönikan sänker om möjligt nivån ännu mer. Än en gång försöker han saluföra lögnen om trotskister som salongsbolsjeviker med välsmort munläder, men odugliga när det gäller.

Han berättar om hur han i sin ungdom arbetade på ett hönseri. Genom att studera olika höns fick han insikter i människans beskaffenhet och fann en likhet mellan arten Vit Leghorn – ”när man väl fått grepp om dem kunde man placera dem upp och ned eller i vilken ställning som helst utan att de rörde sig ur fläcken” – och vissa människor han mött.

I överförd bemärkelse har Isaksson använt sig av de kunskaper han förskaffade sig om höns: Om en höna hade en skinande vit fjäderskrud och föreföll vara ren, desto mer improduktiv var den. När Isaksson mött trotskister har han slagits av likheten: ”En snövit framtoning, en massa kackel – men inget kommer ut av det.” Han har dock nöjt sig med att konstatera likheten – ”aldrig dragit de yttersta konsekvenserna”.

Om man vill vara vänlig – och det kan vi väl kosta på oss nu när stalinismens attraktionskraft är på upphällningen – kan man säga att Isaksson i alla fall inte, som sina föregångare på 30-talet, kallar trotskister och andra socialister som är motståndare till stalinismen för reptiler eller liknande utan nöjer sig med att förknippa trotskister med improduktiva höns. Men hans ”recension” är inte desto mindre en skamfläck för den tidning som publicerar den.

Med vänlig hälsning

Per-Olof Mattsson

Isakssons krönika trycktes om i hans bok *24 lögner i sekunden. Eftertexter om film* (Manifest 2000). Brevet trycktes aldrig.